

Förnyelse eller förfall?

Svenska försvaret efter kalla krigets slut

Fredrik Eriksson (red.)

Samtidshistoriska institutet
Södertörns högskola
SE-141 89 Huddinge

shi@sh.se
www.sh.se/shi

© Författarna och Samtidshistoriska
institutet, Södertörns högskola

Omslagsbilder: Militära måltavlor, Armémuseum.

Framsida: föremålsnummer AM.121974.

Baksida: föremålsnummer AM.121964.

Omslag: Jonathan Robson
Formgivning: Per Lindblom & Jonathan Robson
Tryck: E-print, Stockholm 2013

Samtidshistoriska frågor nr 25

ISSN: 1650-450X

ISBN: 978-91-89615-25-0

Innehåll

Inledning.....	5
Vittnesseminarium.....	15
Referenser	97
Personregister.....	99

Inledning

Fredrik Eriksson & Gunnar Åselius

Det svenska försvarets omvandling efter det kalla krigets slut är en av de mest omfattande förändringarna av offentlig verksamhet i Sverige någonsin. Av en organisation, som i slutet av 1980-talet fanns utbyggd över hela landet, kallade in i stort sett alla män in till pliktutbildning, övade och krigsplacerade dem i förband som skulle försvara Sverige och efter mobilisering skulle omfatta 850 000 man, återstår idag mindre än en tiondel. Insatsorganisationen, hemvärnet och de nationella skyddsstyrkorna ska 2014 totalt räkna omkring 70 000 man, och de flesta av dem är ännu inte rekryterade. Det försvar som finns kvar är helt fokuserat på polisiära operationer i utlandet, och saknar övning i att strida i större formationer. Denna förändring har beskrivits som fullt jämförbar med avskaffandet av bostadssubventionerna eller ATP-systemet som skedde under samma period. Under vintern 2012 och våren 2013 debatterades det så kallade ”enveckasförsvaret” i medierna då överbefälhavaren Sverker Göranson tog bladet från munnen. Det svenska försvaret kunde enligt överbefälhavaren försvara en del av Sverige under en veckas tid, varefter hjälp måste anlända. Denna försvarsmakt var väsensskild från det kalla krigets försvar med många förband och även system för att hantera just försvarets uthållighet.

Den bild som forskningen ger av det svenska försvarets förändring efter det kalla kriget kan sammanfattas ganska kort.¹

¹ Se exempelvis Wilhelm Agrell, *Fredens illusioner: det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009* (Stockholm 2010).

Från 1996 och framåt beslutas löpande om organisationsförändringar. Ingen av dessa hinner någonsin genomföras innan ekonomin havererar. Försvarmakten liknar ett skepp som driver på öppet hav utan roder, radio eller kapten. Besättningen grälar om vad som skall göras och ingen är nöjd med de beslut som fattas. Hur blev det så här? Vilka faktorer var det som drev fram försvarets omstrukturering och hur styrdes processen? Dessa frågor låg bakom genomförandet av vittnesseminariet *Förnyelse eller förfall?* vid Södertörns högskola den 16 januari 2012.

För att överhuvudtaget kunna diskutera detta ämne måste man förstå att omfattningen av försvarets förändring är enorm, och att många av de beslut som fattades under 1990-talet var synnerligen framåtsyftande och avsåg att skapa en helt ny typ av försvar. Det är även vårt syfte att belysa denna dimension av problemet. Men visionerna var inte oomstridda och blev heller aldrig genomförda. Stämningen mellan den politiska ledningen och Försvarmakten var dessutom tidvis ansträngd. Tanken med seminariet har därför varit att samla både militärer och politiker för att belysa deras inbördes relationer och åskådliggöra de processer som låg bakom försvarets omstrukturering.

Försvarspolitikens historiska arv

I den tidigare forskningen utkristalliserar sig som redan nämnts ett antal historiska rottrådar. Wilhelm Agrell menar att det i försvarets struktur och ekonomi sedan länge fanns inbyggda ekonomiska obalanser som förr eller senare skulle framträda, med kollapsade organisationsplaner som följd. Dessa så kallade ”svarta hål” i försvarets ekonomi ledde i sin tur till nya neddragningar, men också till att de eftersträlvade besparingarna inte kunde nås. Nedläggningarna fick sin egen dynamik och avvecklingen av kalla krigets försvar blev helt enkelt mycket dyrare än väntat. Den effekt som varken militärer eller politiker eftersträvat blev att försvaret av Sverige avskaffades – ”försvann ut med badvattnet”, trots att det inte var syftet. Det finns också andra tolkningar av skeendet. Den tidigare generallöjtnanten Carl Björe-

man menar att det fanns andra tankar bakom försvarsomläggningen.² Enligt Björemans var ett av de mest förödande besluten rörande försvarets omläggning Jas 39 Gripen. Att utveckla, köpa in och modernisera flygplanets olika delserier skapade de svarta hålen i budgeten. Kostnaden för flygvapnets upprustning lades på armén, som fick genomgå stora neddragningar. Drivande i processen var enligt Carl Björemans överbefälhavaren Owe Wiktorin, som hade sin bakgrund i just flygvapnet. Ytterligare en faktor som Björemans för fram är att hela denna omstruktureringsprocess försiggick helt utan debatt och helt utan diskussion. Enligt Björemans försvann inte det nationella försvaret ut med badvattnet, som Agrell hävdar, utan lades medvetet ned.

Omstruktureringen präglades av konflikter mellan försvarsgrenarna, ofta med understöd från lokala politiska krafter som försökte bevara fredsförbanden på olika orter i landet. Debatten, särskilt mellan arméföreträdare och högkvarteret, var understundom hård och kan följas i *Krigsvetenskapsakademins tidskrift* i årgångarna omkring år 2000.

En annan del av försvarspolitikerna berör relationen mellan politiker och militärer. Vittnesseminariet avsåg också att behandla detta komplexa förhållande. Under 1800-talet och än tidigare fanns generellt få motsättningar mellan krigsmakt och politik, eftersom de militära och politiska eliterna var synonyma med varandra. Industrialiseringen, uppkomsten av borgerliga eliter, demokratiseringen och etablerandet av politiska partier förändrade läget. De nya frontlinjerna blev tydliga i samband med försvarsstriden 1912–1914, som är en historiskt välstuderad period. Konflikten var samtidigt en del i en mycket större konflikt mellan höger och vänster i svensk politik. Mot den traditionella synen på officerskåren som lydande direkt under monarken fanns hos liberaler och socialdemokrater en uppfattning om

² Carl Björemans, *Försvarets förfall: konsten att lägga ned försvaret utan att någon bryr sig* (Stockholm 2011).

armén och flottan som myndigheter bland andra, underställde den politiska makten.³

Försvarsbeslutet 1925, som innebar att tre fjärdedelar av arméns krigsorganisation och 14 av fredsförbanden lades ned och att värnpliktstiden och antalet inkallade kraftigt reducerades, fick den här konflikten att blossa upp på nytt. Men 1925 års försvarsbeslut rymde också framtidssatsningar med inrättande av signaltrupper, luftvärn och pansartrupper samt av flygvapnet som en egen försvarsgren. Nu framträdde för första gången också Helge Jung som säkerhetspolitisk debattör och talesman för den militära professionen. Jung skulle få ett avgörande inflytande när det gällde att utforma det storskaliga svenska försvar som kom att leva vidare fram till det kalla krigets slut. Han samlade likasinnade yngre officerare kring organet *Ny Militär Tidskrift*, blev sekreterare i 1930 års försvarskommission och 1944 slutligen överbefälhavare. Trots sin egen politiska övertygelse valde han att inte automatiskt liera sig med den politiska högern utan försökte som opartisk fackman representera försvaret och formulera förslag som kunde få stöd hos en majoritet i riksdagen. Detta innebar en viktig modernisering av de civila-militära relationerna i Sverige. Under intryck av det växande krigshotet förändrades också socialdemokratins inställning och i slutet av 1930-talet var partiet till skillnad från tidigare inte längre splittrat i sin uppslutning kring det nationella försvaret.⁴

Under andra världskrigets beredskap stabiliserades förhållandet mellan politiker och militärer, och under kalla krigets tidiga

³ Olle Nyman, *Högern och kungamakten 1911–1914: ur borggårdskrisens förhistoria*, (Uppsala 1957), Jarl Torbacke, *”Försvaret främst” tre studier till belysning av borggårdskrisens problematik*, (Stockholm 1983); Kent Zetterberg, *Militärer och politiker: en studie i militär professionalisering, innovationsspridning och internationellt inflytande på de svenska försvarsberedningarna 1911–1914* (Stockholm 1988), Hans Wieslander, *I nedrustningens tecken: intressen och aktiviteter kring försvarsfrågan 1918–1925* (Lund 1966).

⁴ Det centrala verket när det gäller Helge Jungs inflytande på den svenska försvarspolitikens omläggning under 1930-talet är alltjämt Arvid Cronenberg, *Militär intressegruppspolitik: kretsen kring Ny Militär Tidskrift och dess väg till inflytande 1930 års försvarskommission* (Stockholm 1977).

år etablerades en konsensus när det gällde försvarets omfattning och uppgifter. Försvaret gynnades också under efterkrigstiden av att förknippas med svensk modernitet och storslagna industriprojekt som utvecklingen av nya stridsflygplan.⁵ När kalla kriget tog slut och försvarssektorns roll inte lika var lika självklar, öppnades däremot för första gången på decennier för splittring mellan militärer och politiker i synen på försvarets roll.

Ytterligare en viktig faktor som påverkat relationen mellan försvar och politik är värnplikten. När värnplikten väl infördes till fullo 1901 var den till en början politiskt omstridd. Kritikerna oroade sig för att nationens ungdom skulle fara illa i kasernerna eller utsättas för politisk indoktrinering av befäl. Längre fram försvann denna oro och värnplikten framstod snarare som garanten för ett demokratiskt folkförsvar.⁶ Ända fram till 2010 utgjorde värnplikten grunden för försvaret, trots att det knappast fanns grund för att kalla plikten allmän, eftersom den överväldigande majoriteten i varje ungdomskull inte längre inkallades.

Samma långsiktighet som fanns i värnplikssystemet fanns också när det gällde materielbeställningarna och trygghandet av en inhemsk försvarsindustri. Kalla krigets hotbild skapade en ”järntriangel” mellan försvar, politik och industri som garanterade försvarets gällde storlek och tekniska kvalitet. Långsiktigheten i åtagandena innebar emellertid att när en del materielbeställningar äntligen började bli leveransfärdiga fanns de förband som skulle ha materielen inte längre kvar. Från politiskt håll fanns dock en ovillighet att acceptera att nedrustning av försvaret också skulle innebära nedläggningar inom försvarsindustrin med arbetslöshet och ilska hos fackförbund som följd. Materielbeställningarna ökade den ekonomiska pressen på Försvarsmak-

⁵ Se exempelvis Bertil Wennerholm, *Fjärde flygvapnet i världen: doktrinutveckling i det svenska flygvapnet i försvarsbesluten 1942–1958: underlag, beslut och genomförande i nationellt och internationellt perspektiv* (Stockholm 2006); jfr även Gunnar Åselius, i ”Swedish Strategic Culture after 1945”, *Cooperation and Conflict* 2005:1.

⁶ Den svenska värnpliktens historia skildras i Lars Ericson [Wolke], *Medborgare i vapen: svenska värnpliktiga under två sekel* (Stockholm 1999).

ten och innebar att materielsystem som inte längre behövdes ändå köptes och infördes.⁷

Ytterligare en central faktor i svensk försvars- och säkerhetspolitik har varit neutraliteten. Under kalla kriget var det omöjligt att svenska förband skulle delta under Nato-befäl i internationella insatser. I Försvarsmaktens insatsorganisation har de internationella insatserna dock blivit den centrala uppgiften. Som Wilhelm Agrell och Carl Björemann skriver var det *nationella* försvaret borta, men inte de internationella insatserna. Det svenska försvaret av idag är en organisation för internationella insatser och ingenting annat. Med det svenska medlemskapet i EU och sedermera solidaritetsförklaringarna försvann dock neutralitet ur beskrivningarna av den svenska säkerhetspolitiken. Idag är Sverige fortfarande inte medlem i Nato men en grundbult i dagens svenska försvar är interoperabilitet med Nato. Detta innebär att det svenska försvaret ska vara tekniskt och ledningsmässigt harmoniserat med Natos strukturer. Även i detta avseende går Sveriges förhållande till Nato tillbaka till kalla kriget.⁸ Även om förändringen av försvaret hade sin bakgrund i historiska skeenden och relationer kan man ändå säga att omstöpningsen av det svenska försvaret från mitten av 1990-talet var en omstöpningsen i grunden. Det försvar som finns idag är oigenkännligt jämfört med försvaret för bara 20 år sedan.

Mot den bakgrund som tecknats ovan var syftet med vittnesseminariet på Södertörns högskola den 16 januari 2012 att med militära och politiska aktörer diskutera hur svensk försvarspolitik och svensk försvarsorganisation hanterades åren efter det kalla krigets slut. Frågan om hur svenska politiker och militärer har betraktat varandra ingår också i den bilden, särskilt när det handlar om en period som präglades av så pass dramatiska förändringar.

⁷ Exempelvis kustartilleriradarar för att leda elden från FH-80 som dock redan hade avvecklats.

⁸ Mikael Holmström, *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser* (Stockholm 2011).

Vittnesseminariet försökte åskådliggöra försvarspolitikens processer med hjälp av tre olika frågekomplex. Det första handlade om hur aktörerna i sina roller bedömde försvarets verksamhet från mitten av 1990-talet och framåt. Det andra komplexet handlade om de nya visionerna och tankarna inom det svenska försvaret i och med kalla krigets slut. Slutligen berördes omstruktureringen inom ett tema som redaktörerna valde att kalla ”hur förändrar man en koloss?”

Panelen

För att diskutera dessa centrala frågor hade en panel bestående av både militärer och politiker inbjudits. Tanken var att belysa vad den centrala militära ledningen ansåg och hur man förhöll sig till politiken. Tanken var att politikerna på motsvarande sätt skulle belysa hur de uppfattade Försvarsmakten, dess företrädare och omstruktureringen.

General *Owe Wiktorin* var överbefälhavare mellan 1994 och 2000 och således högst involverad i processen omkring de centrala försvarsbesluten i omstruktureringen – främst försvarsbesluten 1996 och 2000. Owe Wiktorins militära karriär inleddes dock inom flygvapnet, som pilot. Han är bland annat utbildad i USA, har haft befattningar som flottiljchef vid Jämtlands flygflottilj (F 4) på Frösön, som planeringschef vid försvarsstaben och sedermera som försvarsstabschef. Wiktorin har också varit militärbefälhavare Syd – det vill säga högste militäre chef i södra Sverige.

Den andre militäre representanten var generallöjtnant *Johan Kihl*, vars militära karriär inleddes i armén vid Västerbottens regemente (I 20) och Norrlands dragoner (K 4) i Umeå. Johan Kihl tjänstgjorde i försvarsstaben och arméstaben under 1980-talet främst med ansvar för planeringsfrågor. Som överste blev Kihl 1990 sektionschef i försvarsstabens planeringsavdelning och tjänstgjorde därefter som regementschef för K 4, nu i Arvidsjaur, mellan 1992 och 1996. Därefter var Kihl chef för högkvarterets strategiavdelning, en tjänst han innehade till 2000. Johan Kihl var också chef för högkvarteret mellan 2002 och 2004. Han har

också varit militär expert i försvarsberedningen och har i hög utsträckning förknippats med visionerna om det nätverksbase-
rade försvaret.

Den förste politiske representanten var centerpartisten *Anders Svärd*, med en mycket lång politisk karriär bakom sig. Efter att ha varit kommunalpolitiker i Kumla under 1970-talet blev han invald i riksdagen 1982 där han satt fram till 1998. Han fanns i försvarsutskottet mellan 1982 och 1985 samt även mellan 1994 och 1998. Svärd var representant i försvarsberedningen mellan 1995 och 2005. Anders Svärd har även deltagit i tre pliktutredningar sedan 1983. I den senaste av dessa var han ordförande och argumenterade både för avskaffandet av värnplikten i fredstid och för införandet av värnplikt för kvinnor.

Slutligen representerades politiken av socialdemokraten *Björn von Sydow*. Han har varit riksdagsledamot sedan 1995 och har innehaft olika ministerposter. Björn von Sydow var biträdande näringsminister 1996–1997 och försvarsminister 1997–2002. von Sydow var också riksdagens talman 2002–2006. Idag är Björn von Sydow riksdagsman och även ordförande i det politiska utskottet i Europarådets parlamentariska församling. Han har även som statsvetare i Linköping studerat politiskt beslutsfattande.

Samtliga deltagare har haft möjligheten att läsa utskriften av inspelningen av vittnesseminariet och godkänt dess publicering.

Intryck från vittnesseminariet

Ett vittnesseminarium reser hos seminarieledarna alltid en mängd frågor i efterhand. I skrivande stund framträder ett flertal saker som borde ha föranlett följdfrågor. Men vissa tydliga resultat framträder ändå. Det första är att både de militära och politiska deltagarna menade att det svenska försvaret under kalla kriget varit något av en papperstiger. Försvaret hade varit en stor och omfattande organisation. I backspegeln framstod det dock inte alltid som särskilt kvalitativt och heller inte alltid som användbart. Både Owe Wiktorin och Johan Kihl menade att strukturen på försvaret inte hade varit optimal men samtidigt att av-

sikten med de förändringar som inleddes under denna tid aldrig någonsin varit att avskaffa det nationella försvaret. Även de politiska representanterna uttryckte samma åsikt. Det kan alltså finnas visst fog för Wilhelm Agrells uppfattning att avvecklingen av vissa delar av försvaret fick en egen dynamik, och att det nationella försvaret till slut försvann ut med badvattnet. Man bör samtidigt vara försiktig med allt för långtgående slutsatser, eftersom samtliga vittnen i panelen själva var deltagare i de numera häftigt kritiserade processer som ledde till invasionsförsvarets avskaffande. Deltagarna ansåg samtidigt att invasionsförsvaret varit omodernt och dysfunktionellt och måste bort. De misslyckades uppenbarligen med att åstadkomma något annat sorts nationellt försvar istället.

Ytterligare en faktor som lyftes fram av vittnena var att förhållandet mellan militärer och politiker måste vara gott och mestadels hade varit gott under deras samarbete. Samtidigt ansåg aktörerna att flera tidigare försvars- och finansministrar varit omöjliga att samarbeta med. Förhållandet till finansdepartementet och finansministern diskuterades rent principiellt. Owe Wiktorin lade skulden på försvarets ekonomi hos politikerna, särskilt när det gällde materielsatsningar som gjorts med politikernas goda minne. Wiktorin sade även att han inte haft förtroende för Björn von Sydows företrädare som försvarsminister Thage G Peterson eller den dåvarande finansministern Erik Åsbrink. Från politikernas sida uttalades att försvaret inte varit särskilt bra på att hantera ekonomin eller kontrollera budgeten. Det bör dock framhållas att dessa konflikter inom panelen inte var särskilt framträdande.

När det gällde visionerna om framtidens svenska försvar betonade panelen den starka relationen mellan svensk självbild och satsningarna på det nätverksbaserade försvaret. Sverige hade en avancerad teknisk industri, en utbredd användning av informationsteknologi och slutligen en självbild att man var bäst i världen på just detta. Faktorer av denna art nämndes under seminariet som en viktig anledning till att man i Sverige önskade ut-

veckla ett nätverksbaserat försvar. Särskilt Johan Kihl betonade att det gamla försvaret var en för framtiden omöjlig modell, eftersom hoten inte skulle se ut som de hade gjort under det kalla kriget. Han betonade dock att slutprodukten, det vill säga dagens insatsorganisation med internationella operationer som uppdrag, inte var det mål han sett framför sig. Detta gällde inte heller att värnplikten avskaffades. Owe Wiktorins uppfattning var densamma när det gällde målet med omstruktureringen, nämligen att bevara såväl värnplikt som det nationella försvaret. De politiska paneldeltagarna uppgav sig inte ha varit lika övertygade om betydelsen av värnpliktens bevarande.

Avslutningsvis kan en mängd rottrådar urskiljas till den strukturmöjlig omvandling som Försvarsmakten genomgått sedan 1990-talet, men anledningarna till att det faktiskt blev som det blev framstår ändå som oklara. Det försvar som finns idag är inte en organisation som någon av deltagarna i vårt vittnesseminarium säger sig ha velat ha. Ändå finns den där. Det har funnits andra aktörer än våra paneldeltagare som påverkat processen. Frågan om vad som egentligen hände är således alltför en relevant forskningsfråga.

Förnyelse eller förfall?

Svenska försvaret efter
kalla krigets slut

Vittnesseminarium
16 januari 2012

Vittnesseminarium

Fredrik Eriksson

Välkomna till Södertörns högskola. Mitt namn är Fredrik Eriksson, jag är historiker och ansvarig för vittnesseminarierna vid Samtidshistoriska institutet. Det är vi som anordnar det här seminariet i dag i samarbete med Militärhistoriska avdelningen vid Försvarshögskolan. Det här är Gunnar Åselius, professor i militärhistoria. Vi har också en illustrerad panel som jag kommer att introducera om ett litet tag.

Det här med vittnesseminarier är någonting som vi ägnat oss åt sedan i slutet av 1990-talet och själva syftet är att skapa nytt källmaterial, genom att illustrera olika politiska och historiska skeenden med hjälp av aktörer och vi har som sagt ett antal centrala aktörer i svensk försvarspolitik här. För att skapa källor för framtiden så spelas det här seminariet in, det kommer att skrivas ut, redigeras varsamt och sedan ges ut i en skriftserie som heter *Samtidshistoriska frågor*. Det här seminariet kommer alltså att komma i skriftlig form om inte allt för lång tid får jag hoppas. Det första jag tänker göra är att introducera seminariet, det vill säga tankarna som ligger bakom varför vi diskuterar den här frågan.

Jag tänkte inleda den historiska tillbakablickningen med att hålla upp den här boken. Helge Jungs *Antingen – eller* från 1930.¹ Den är i högsta grad aktuell på många sätt därför att Helge Jung kom att styra svensk försvarspolitik och säkerhetspolitik under en stor del av kalla kriget. Det som han gör som överbefälhavare från

¹ Helge Jung, *Antingen – eller: freds- och försvarsproblemet i saklig belysning* (Stockholm 1930). En sentida replik på Helge Jungs, *Antingen – eller*, kom 2007 med Håkan Syrén's skrift *Både och – en liten bok om dubbla uppgifter och framtida krav* (Stockholm 2007).

1944 är mycket viktigt. Men vad den här boken handlar om är att han säger att Sverige måste försvaras vid Systerbäck, det vill säga tillsammans med Finland vid dess östgräns. Det är vad man enligt Jung måste acceptera och försvarspolitiken måste bygga på det. Även socialdemokraterna, som var engagerade i frågan om Nationernas förbund, och intervention, skulle också knytas närmare försvaret.² Ett av Jungs främsta syften med *Antingen – eller* var att skapa enighet omkring försvaret i och med att många motståndningar rasade om detta. Vad Helge Jung som sagt gjorde var att förhålla sig till politiken och vad som var politiskt möjligt och eftersträvansvärt. Samtidigt försökte han skapa en försvarspolitik som var möjlig och eftersträvansvärd från militärens sätt att se.

Den här frågan om hur försvaret, militären, myndigheten Försvarsmakten möter det politiska beslutsfattandet och hur man fattar beslut är aktuell än idag. Dessa är komplicerade och allvarliga frågor.

Men jag tänkte också inleda med att säga att själva tanken med det här seminariet är att åskådliggöra det historiska skeende som legat till grund för försvarspolitiken. Idag är nämligen det svenska försvaret mycket, mycket litet jämfört med vad det har varit. Hade man 1918 eller 1945 eller 1975 eller 1995 sagt att vid 2000-talets början kommer Sverige att ha en armé endast bestående av sju bataljonsstridsgrupper, skulle det ha upplevts som rena rama fablerna. Man skulle inte ha kunnat tänka sig det. Detta faktum ligger till grund för det här seminariet. Men också att det nu finns forskning och debatt om kalla kriget och försvarspolitiken, inte minst den här boken, Wilhelm Agrells *Fredens illusioner* som illustrerar och analyserar mycket av det som har hänt i försvarspolitiken. Även en annan bok som kommit för inte allt för länge sedan är Mikael Holmströms *Den dolda allian-*

² Genom medlemskapet i NF krävdes också att medlemsstaterna skulle agera militärt mot angripare, det vill säga intervention. Jungs tanke var att då att försvaret måste vara strukturerat för detta och att socialdemokraterna, som ofta var motståndare till ett mer omfattande eller dyrare försvar måste stå sitt kast genom stödet till NF.

sen om Sveriges förhållande till Nato som spelar roll i diskussionen omkring svensk försvars- och säkerhetspolitik.³ Senast igår – nu är det så att vi konkurrerar med konferensen Folk och försvar – men jag tycker att vi ändå fått en stor skara åhörare, så vi står oss tydligen ganska väl i konkurrensen. Men i och med att Folk och Försvar pågår skrivs det också artiklar i försvarsfrågor. Igår i *Svenska Dagbladet* var det flera artiklar om både det ena och det andra när det gäller Försvarsmakten och även idag var det en diskussion på ledarsidan om svenskt försvar och säkerhetspolitiken. Igår diskuterades svensk Nato-anslutning, något som är en särdeles viktig fråga.

Men det som vi vill diskutera idag är egentligen hur man tänkt omkring svensk försvarspolitik och svensk försvarsorganisation vid och omkring kalla krigets slut. Hur har militär och politik diskuterat med och sett på varandra under perioden från mitten på 1990-talet och fram till 2000-talet? Vi vill illustrera det här samspelet mellan myndigheter och Försvarsmakten, som ju också blir Sveriges största myndighet när alla delar slås ihop till en enda myndighet, och hur den möter försvarspolitikerna.

Men om man tar en kort historisk tillbakablick så kan man säga att fram till 1936 var svenskt försvar och försvarspolitik en mycket omstridd fråga. De politiska partierna, varav några hade nedrustning och till och med avrustning på programmet, stod mot varandra. Men från 1936 är svensk försvarspolitik någonting som i hög grad skett gemensamt och de politiska partierna har i huvudsak varit eniga i försvarsfrågan. Kanske finns det vissa saker där man skiljt sig åt, exempelvis hur försvaret ska organiseras och så vidare. Men man har varit enig om att Sverige skall försvaras. Att man ska ha en stark försvarsmakt och, att man ska vara alliansfri. Det fanns alltså en stor samstämmighet om försvarspolitikerna, vi får se om aktörerna – vittnena – håller med mig. Generellt har försvarspolitikerna följt de traditionella beslutssystem som finns i Sverige. Det har varit statliga offentliga utredningar, det har funnits ÖB-planer, verksamhetsplaner, det

³ Agrell (2010) och Holmström (2011).

har följts av propositioner i riksdagen som oftast tagits med stor majoritet. Det här systemet fortlevde ungefär fram till slutet av 1980-talet och början av 1990-talet, men sedan ändrade det karaktär. Vi vill också diskutera denna fråga rörande beslutsfattandets karaktär idag.

När jag ser mig omkring vet jag inte om jag behöver förklara exakt vad *marginaldoktrinen* – som varit styrande för svensk försvarspolitik, är. Jag tror att de flesta närvarande vet vad den innebar men det kanske finns någon som inte gör det. Alltså, under det kalla kriget var det man rustade för i Sverige – själva grundbulten för svensk försvarspolitik – marginaldoktrinen. Det vill säga att, om en stormakt, läs Sovjetunionen, anfaller Sverige så ingår detta som en del i ett större anfall mot Nato. Således, kunde Sovjetunionen inte använda alla sina resurser mot Sverige och det var mot den överskjutande marginalen som man måste rusta för att möta. Då måste Sverige vara tillräckligt starkt för att avskräcka en potentiell motståndare i detta läge och det är det som har varit styrande.

Det som dyker upp under 1980-talet är tanken om det *strategiska överfallet* – som har en annan karaktär, nämligen ett snabbt, och enskilt anfall mot Sverige för att omöjliggöra mobilisering, slå ut ledningsfunktioner och det politiska beslutsfattandet. Men detta är det kalla krigets hotbilder och sedan slutar kalla kriget. Då uppkommer en ny situation, inte minst en instabilitet i Sveriges närområde där man inte alls är säker på vad som kommer hända. Lokala konflikter kan lätt spilla över i andra och större konflikter. Det är en hotbild som ser väsentligt annorlunda ut och som också är mycket svårbedömd. Det här finns också med i bakgrunden till vår frågeställning, det vill säga hur man har hanterat försvarspolitiken avseende framtiden och bedömningar av saker som är svårbedömda.

I och för sig kan man säga att detta alltid har varit försvarspolitikens problem nämligen att, bedöma vad som kommer att hända 15–20 år framåt i tiden. Ska man vara elak kan man säga att, före första världskriget och före andra världskriget så lyckas

des man inte särdeles väl i planeringen inför framtiden. Därav kom alla de här upprustningsbesluten som fattades under krigstiden. Om man nu ska försöka definiera de försvarsbeslut vi primärt kommer diskutera idag så det första av de man kommer att tänka på, försvarsbeslutet 1992 som illustrerar flera saker. Det innebar en väsentlig materieluppustning med inköp av nya stridsvagnar och de inköp som gjordes i det forna Östtyskland. Pansarskyttefordon av olika slag köptes in och detta ledde till en ökad mekanisering av det svenska försvaret. Det är en bakgrund till besluten som fattas senare under 1990-talet.

De beslut vi primärt kommer diskutera är tre neddragningsbeslut 1996, 2000 och 2004. Jag har bara mycket kort försökt att strukturera huvudtankarna i de här försvarsbesluten [OH-bild visas]. 1996 innebar beslutet en generell neddragning av budgeten med ungefär 10 procent årligen. Man började också diskutera invasionsförsvarets struktur utifrån olika typer av hotnivåer och vad som behövde bevaras.

Något kortfattat innebar försvarsbeslutet 2000 en väsentlig förändring när det gällde ledningsorganisationen men också införandet av det som kallas insatsförsvaret och samtidigt beslut om att avskaffa invasionsförsvaret.

Vid försvarsbeslutet 2004 hade invasionsförsvaret utgått och det mindre insatsförsvaret införts. Men systemet var fortfarande baserat på allmän värnplikt. Det är också en sak som bör nämnas, nämligen att värnplikten finns med hela tiden. Man utbildar många värnpliktiga för en organisation som egentligen inte är tillräckligt stor för att krigsplacera alla. Det finns således ett antal sådana långa linjer i beslutsfattandet och det är dessa som vi ska försöka illustrera idag. Vid varje sådant här försvarsbeslut etablerade man också en tanke om vad organisationen skall göra och hur den skall se ut. Efter vissa av de här besluten kollapsar organisationen redan innan den är införd. Det finns nämligen ett antal obalanser som Wilhelm Agrell beskriver i sin bok. Han menar exempelvis att från 1996 så tickar klockan obönhörligt fram mot den tidpunkt när obalanserna i systemet blir uppenba-

ra. Även detta är en av de långa linjerna som vi vill diskutera idag. Jag ska försöka att inte prata alltför länge. Vi har valt att dela upp seminariet i tre olika frågekomplex som vi kommer behandla efter varandra.

Det första komplexet handlar om hur våra aktörer i sina respektive roller bedömde försvarets verksamhet omkring mitten av 1990-talet och framåt.

Det andra komplexet handlar om nya visioner och nya tankar just i den osäkra situation som kom i och med Warszawapaktens fall och Sovjetunionens implosion under det tidiga 1990-talet. Hur skulle man bedöma situationen för framtiden, men också nya tankar om hur försvaret ska organiseras.

Slutligen berör vi omstruktureringen i stort inom ett tema som vi lite löst kallar: hur förändrar man en koloss? Försvarsmakten är som sagt Sveriges största myndighet med sega strukturer, trögrörlighet i beslutsprocesser, långa materielprocesser särskilt när man bestämt att köpa in försvarsmateriel som levereras tio eller 15 år senare, när hotbild och försvar ser helt annorlunda ut. Det finns en omfattande trögrörlighet i dessa system.

Vi kommer att försöka hålla tiden genom att diskutera varje frågekomplex i ungefär 40 minuter. Vi kommer att ha en kaffepaus omkring klockan elva beroende på hur diskussionen löper. Efter de här frågekomplexen blir det möjligt för publiken att ställa frågor. Jag kommer att repetera det här senare, men om ni vill ställa en fråga: hand upp, sedan får ni ställa er upp och ni kommer att få en mikrofon. Presentera er tydligt med namn så att det kommer med på inspelningen. Avsikten är att det skall bli en bra källa för framtiden, och dokumentera vem som ställer vilka frågor.

För att besvara de här frågorna har vi fyra vittnen. En mycket stark panel som varit högst engagerad i alla de här frågorna. Jag börjar med att presentera general *Owe Wiktorin*. Jag tror ni känner igen honom. Det gör vi alla. Han kommer från flygvapnet, överbefälhavare mellan 1994 och 2000. Innan detta har han varit pilot bland annat utbildad vid Air University i USA. Han har

varit flottiljchef vid F 4 på Frösön och har också varit planeringschef vid försvarsstaben. Wiktorin har också varit försvarsstabschef, militärbefälhavare Syd – en mängd olika och viktiga roller i det svenska försvaret.

Vi har också *Anders Svärd* från Centerpartiet med en lång politisk karriär kan man säga. Han har varit kommunalråd i Kumla under 1970-talet, suttit i riksdagen 1982–1998, i försvarsutskottet i flera omgångar: 1982–1985 och 1994–1998. Han har suttit i försvarsberedningen från 1995 till 2005. Har även varit ledamot i tre pliktutredningar, ordförande i den sista av dessa, den som avskaffar värnplikten i fredstid.

Vi har också *Björn von Sydow* som är statsvetare, politiker och socialdemokrat. Han har varit riksdagsledamot sedan 1995, biträdande näringsminister 1996–1997, försvarsminister 1997–2002. von Sydow var riksdagens talman 2002–2006. Idag ägnar Björn von Sydow sig åt europeiska frågor i hög utsträckning. Dagens datum [för seminariet] bygger mycket på Björn von Sydows almanacka för övrigt. Det var det som var avgörande i valet av tidpunkt. Han är idag ordförande i det politiska utskottet i Europarådets parlamentariska församling. Han har även som statsvetare i Linköping studerat just politiskt beslutsfattande.

Vi har också generallöjtnant *Johan Kihl* som inledningsvis tjänstgjorde vid I 20 och vid K 4 i Umeå.⁴ Under 1980-talet tjänstgjorde Johan Kihl i försvarsstaben och även i arméstaben. Han blev överste 1990, tjänstgjorde som sektionschef i försvarsstabens planeringsavdelning. Han var även varit chef för K 4 1992–1996. Kihl var chef för högkvarterets strategiavdelning 1997–2000 och även chef för högkvarteret 2002–2004. Johan Kihl har även varit expert i försvarsberedningen och har således en bred inblick i dessa olika skeenden.

Nu hade vi tänkt inleda utfrågningen. Då kommer vi att ställa en fråga till varje vittne och sedan får vi hoppas att det utbryter en diskussion dem emellan eller om de möjligen är eniga. Jag

⁴ K 4 flyttade till Arvidsjaur 1980.

lämnar över ordet till Gunnar Åselius som kommer att ställa första frågan.

Gunnar Åselius

Tack så mycket Fredrik för denna inledning. Jag tänkte börja med att försöka backa tillbaka till mitten av 1990-talet och jag tänkte först vända mig till Ove Wiktorin som i någon mening är den första av de här aktörerna som träder in på scenen. Han blir ÖB 1994 och jag undrar hur du då så att säga såg på din uppgift? Alltså – som den första överbefälhavaren efter kalla kriget – vad var det för utmaningar du såg framför dig då? Hur såg du då på invasionsförsvaret och dess framtid? Fanns det redan då hos dig tankar om att här skulle det krävas radikala omgrep?

Ove Wiktorin

Man börjar med att konstatera att den säkerhetspolitiska situationen var totalt förändrad jämfört med säg fem år tidigare och samtidigt fanns det en osäkerhet om vart det här skulle ta vägen. Den osäkerheten fanns både på militär sida och på politisk sida som jag uppfattar det. För om man tittade österut på Ryssland fanns det en enorm mängd materiel, en enorm mängd utbildade soldater, en enorm mängd officerare, dugliga sådana som varit sammansatta i mycket slagkraftiga förband. Samtidigt hade man upplösningen i det postsovjjetiska samhället där man kunde se att för var dag som gick blev materielen mindre och mindre användbar, utbildningsresultatet sjönk undan för undan och upplösningen av de disciplinära förhållandena gjorde att det här sakta gick utför. Så det är klart att man såg en drastisk förändring där. Samtidigt hade vi en teknikutveckling på den militära sidan som hade rusat iväg och där det nu gick att föra strid på ett helt annat sätt än inom den struktur som vi var uppbyggda för. De tankarna hade jag luftat tidigare. Till det här så måste man också konstatera den ekonomiska situationen, och den ligger som en långsiktig trend tycker jag när man tittar både bakåt och framåt från mitten av 1990-talet. Går man tillbaka, 1972 fattade

man ett beslut att försvaret inte skulle kompenseras med netto-prisindex för prisstegringarna och den principen ledde till en successiv urholkning. Alla torde vara eniga om att försvaret kostar 4-5 procent utöver inflationen per år om man vill hålla det modernt både avseende utbildning och materiel. Det här har då successivt urholkat försvaret från 1970-talets början och framåt, och sedan har man haft rena neddragningsbeslut på detta. Det gjorde att i mitten på 1990-talet satt vi i en ekonomisk situation som var mycket besvärlig. När jag tillträdde så hade vi haft kronans devalvering och konsekvenserna av detta, där det på två år – 1995 och 1996 – fattades ungefär 4 miljarder relativt den verksamhet som var beslutad och inplanerad. Alltihop bådade så att säga för en förändring. Men tiden var inte mogen varken militärt eller politiskt att ta det avgörande steget, utan försvarsbeslutet 1996 resulterade så småningom i att man skulle kunna återta en invasionsförsvarskapacitet via anpassning men alltihop låg så att säga och dallrade. Förändringen kunde skymtas och jag var rätt övertygad om att den skulle komma men var inte klar över när det skulle vara dags att föra fram de här tankebanorna lite mera konkret.

Gunnar Åselius

När du träder till så har du alltså en uppfattning om att just det här måste jag ta itu med?

Owe Wiktorin

Ja, det insåg jag att under den period som, om jag fick sitta kvar hela ÖB-perioden, hela förordnandet, så skulle den här frågan komma upp på agendan. Vi hade också en situation måste man erinra om som kom upp inför 1992 års försvarsbeslut. Om man tittar framförallt inom armén så låg materielomsättningstakten på någonstans 80–90 år i förnyelsetakt. Det här innebär att den organisation som fanns, trots neddragningarna i 1992 års försvarsbeslut, ledde till att det krävdes förändringar i en eller annan form. Det här pressade också på behovet av förändring. I

1992 års försvarsbeslut blev säkerhetspolitiken och försvarspolitiken räddade av gonggongen brukade jag säga, eftersom omvärldssituationen blev så mycket bättre trots att mycket av de ryska stridskrafterna fördes upp mot Kolahalvön och vårt närområde så var det trots allt en bättre situation än under kalla kriget trots att marginaldoktrinen hade kapsejsat. Men vi hade ett bättre utgångsläge och vi hade till och med kraften och orken att börja på att mekanisera armén under 1990-talet med stridsfordon 90 och med de östtyska pansarbandvagnarna och så vidare. Men där låg en tickande bomb ekonomiskt. Det här hade skapats av politiker och militärer i skön gemenskap. Ingen hade under 1970- och 1980-talen eller i början av 1990-talet fram till 1992 velat ta tag i det här, utan man sköt alla obehagliga beslut åt sidan för att slippa att aktualisera dem. För att klara ekonomin blev resultatet istället minskad uthållighet, minskade ammunitionslager, minskat antal reservdelar, urholkad utbildning och så vidare och så vidare. Det här låg med och därför med hänsyn till Fredriks inledning så tycker jag att det låg rätt mycket i vad Wilhelm Agrell uttryckte, att 1996 års försvarsbeslut var det sista försvarsbeslutet som egentligen gick att fatta med invasionsförsvaret som grund.

Fredrik Eriksson

Jag tänkte gå vidare med att fråga Anders Svärd. Du fanns i försvarsutskottet i mitten av 1990-talet och redan under 1980-talet för den delen. Du fanns också i försvarsberedningen som kommer 1995 och får en speciell roll. Men hur såg ni på försvarets framtid och utveckling i försvarsutskottet de här åren alldeles efter kalla krigets slut?

Anders Svärd

Jag har ingen invändning mot Owe's beskrivning för det var samma problem vi hade att försöka lösa. Det som man möjligen kan addera till det Owe har sagt är svårigheterna att åstadkomma förändringar i en verksamhet som har så långsiktiga planerings-

cykel med beställningar och allt som ligger till grund för det. Till detta kommer den oerhörda styrka som finns i en militär organisation. Jag satt som nämndes i presentationen redan i värnpliktskommittén 1983, VK-83 och det var en företrädare [till Owe Wiktorin] Bengt Gustafsson som var militär sakkunnig i den utredningen. Jag tyckte han var mycket konstruktiv och han kom med en mängd förslag som gick ut på att vi skulle effektivisera värnpliktsutbildningen. Vi skulle köra med rullande utbildning. Då upptäckte folk runtomkring i landet – militärer, kommunalråd och landshövdingar – att då skulle det läggas ned några regementen eftersom det inte skulle finnas jobb åt alla. Av den anledningen föll den här frågan om rullande utbildning. Detta bara sagt som en liten notering.

Det är alltså mycket svårt att åstadkomma förändringar i så starka strukturer. När man kommer till verkligheten, så finns det lite olika påverkansfaktorer även i det politiska systemet. Dels har vi finanspolitiken med finansministern som alltid tycker att det går för mycket pengar till olika saker, i det här fallet till försvaret. Sedan har vi partierna och det på riksplplanet. Sedan har vi då som redan nämnts det oerhört starka folkliga tryck som finns när det kommer till förändringar. Alla som jag träffade: kommunalråd, landshövdingar och likställda insåg att det fick lov att göras förändringar och det fick lov att läggas ned regementen. Men just här i Östersund eller i Örebro eller var det nu var, var regementet själva kärnan i det svenska försvaret. Det var samma argument som kom fram överallt. Det här nämner jag bara för att, det kan säkert alla förstå att, det är en försvärande faktor när man ska skapa majoritet för att så småningom fatta förändringsbeslut. Det här vet ju Björn von Sydow mycket väl eftersom jag har haft förmånen att samarbeta med honom många år när han var försvarsminister.

Man kan vara överens med professionen, man kan vara överens med de som sysslat med frågorna, med de som utrett frågorna men det kommer alltså påverkan från olika håll. Det är det som gör att jag många gånger har tänkt efter försvarsbeslutet

1996, och även efter senare försvarsbeslut – kunde vi inte ha gjort lite mer eftersom vi ändå fick gå vidare i nästa försvarsbeslut? Jag får då konstatera att politik är det möjligas konst, och man kan inte göra mer än det man får majoritet för, också i de här sammanhangen. Det är oerhört komplicerat och för en lekman är det fantastiskt spännande. Man måste ha en bra dialog med Försvarsmakten, de övriga myndigheterna men framför allt Försvarsmakten och det tycker jag vi haft hela tiden. Vi har inte alltid haft samma uppfattning, men ofta har vi faktiskt det och så småningom blev det konsensus mellan den centrala försvarsmaktsledningen och politiken. Men då fanns det fortfarande kvar starka grupper runtomkring i landet som medverkade till att det inte var givet vad man skulle göra. Så uppfattade jag situationen, men jag instämmer naturligtvis även i Owe's beskrivning av vad som var läget.

Fredrik Eriksson

Jag tänkte fråga – du nämnde här som sagt finansministerns roll och du nämnde också påverkan från olika grupper. Men vilken påverkan var starkast bedömer du? Är det den centrala nivån eller är det den lokala nivån som spelar störst roll?

Anders Svärd

Ja, det är egentligen ett forskningsprojekt för att ta reda på det på ett schysst sätt. Jag kan ha en uppfattning, men vad försvarsberedningen sysslade med hade en avgörande betydelse. Jag har visserligen suttit i försvarsutskottet också men det som jag tycker är det viktigaste jag varit med om är försvarsberedningens arbete. Det vi där försökte att syssla med under alla år var att bedöma, "Vad betyder omvärldsförändringarna? Hur mycket kan man diskontera av de sakerna här och nu och vad kan man få lov att skjuta på framtiden?" Då kan man om man vill vara elak säga att det var ett sätt att göra dygd av nödvändigheten. Vi fick inte mer pengar än så här och skulle anpassa säkerhetstänkandet efter det. Men det är inte sant. Vi var mer ambitiösa än så faktiskt. Vi

hade tillgång till internationell expertis, svenska experter från olika håll och icke blott militärer, utan det var en bred satsning som gjordes och det blev också i försvarsberedningssammanhang stor konsensus kring de här frågorna från vänster till höger. Det är en annan sak att när det sedan kom till försvarsbeslutsdags så var det under några försvarsbeslut så att den socialdemokratiska regeringen och Centerpartiet gjorde upp därför att de andra inte ville vara med och ta konsekvenserna eller hur man ska uttrycka det. Men de är inte här och kan inte försvara sig. Det är inget angrepp utan jag bara konstaterar att det var lättare att bli överens om principerna än att bli överens om genomförandet. Det var en mycket spännande tillvaro faktiskt.

Gunnar Åselius

Då tänkte jag ställa ungefär samma fråga till Johan Kihl som kommer till strategiavdelningen på högkvarteret 1997. Detta är en slags *think tank* i det svenska militära systemet. Hur resonerade ni där omkring utmaningarna för försvaret? Vad trodde ni om invasionsförsvarets framtid vid den här tidpunkten?

Johan Kihl

Det var 1996 som jag kom ner från Arvidsjaur och tyvärr är det väl så att när man är regementschef däruppe så handlar intresset för försvarsbesluten främst om det egna förbandet finns kvar. Nu fanns det kvar och jag var ombedd att komma ner. Jag hade inte satt mig in speciellt mycket. Det är två försvarsbeslut som hänger samman 1995 och 1996. Då är det ena krigsorganisation och det andra fredsorganisation, och vi hade då till uppgift, eller jag hade till uppgift, av Owe Wiktorin att titta på vad som händer inför nästa försvarsbeslut, det som kommer 2000. Vi gjorde en kritisk granskning av det här försvarsbeslutet och insåg att det var kanske inte så bra med hänsyn till den händelseutveckling man kunde förutse. Warszawapakten fanns inte längre, Sovjetunionen fanns inte längre, utan var på väg bort.

Gränsen som vi hade tittat på i den här marginaldoktrinen, det vi hade förberett oss för, kriget i Centraleuropa hade flyttats hundra mil bort. De baltiska staterna var på väg in i Nato. Tecknen på stor förändring, det vill säga den invasion vi hade förberett och planerat för, kustinvasion från de baltiska hamnarna eller en landinvasion över Norrland. Det som vi planerat för fanns det liten trovärdighet i.

Sovjetunionen eller Ryssland som man i försvarsbesluten hade sagt kan återuppstå och bli farligt igen, den uppfattningen delade vi. Men när man från rysk sida lät fartygen rosta sönder insåg vi att det skulle ta ganska lång tid innan kapaciteten fanns. Det skulle ligga tio år framåt och då var vi rätt övertygade om att den försvarsmakt som Ryssland kommer att bygga upp inte kommer att se ut som förut. Alltså man kommer inte att rusta det som höll på att krackelera, utan man kommer att bygga upp någonting annat.

En av orsakerna till det är bland annat den teknikutveckling som vi har sett framför oss eller som vi ser. Där är det rätt som Owe säger att militärtekniken hade utvecklats mycket men den civila tekniken hade skenat förbi den militärtekniska utvecklingen. Vi såg att man inte kommer att strida på samma sätt som tidigare utan vi måste försöka fundera på hur ett angrepp ser ut i framtiden. Det vill säga vi måste analysera det som finns längre fram. Sedan hade vi då problematiken med inköpen av materiel till armén, de här pansar-trabanterna som vi kallade dem, som då kostade enormt mycket pengar. Egentligen var de väl bra men de kom alldeles för sent. Vi sa då helt fräckt, tyckte många, att vi måste avveckla allting som inte var modernt om tio år. Se till att det kommer bort, det kostar mycket pengar. Man tror att det inte kostar pengar när det finns i mobförråden, men det kostar faktiskt mycket pengar. Så vi sa att invasionsförsvaret inte räcker till. Vi måste hitta på någonting annat. Vi måste ta till oss den teknikutveckling som finns. Jag kommer ihåg att jag presenterade det här för Owe Wiktorin, och han hade tänkt lite grann eller mycket ska jag säga i de här banorna och tyckte väl att det här

var bra. Han skickade ner mig till försvarsministern som vi hade bytt, gudskelov ska jag väl kanske säga, så var det Björn som satt som försvarsminister. Vi var överens i de här inledande diskussionerna, om hur man skulle se på invasionsförsvaret i framtiden. Sedan så ställde han då frågan till mig, ”det där du säger, vad skall vi göra nu då?” Det hade vi inget svar på den gången, men jag hoppas vi återkommer till det när vi tittar på den frågan. Men det var alltså en kritisk granskning och en absolut nödvändighet att göra oss av med det här gamla. Det var fantastiskt när vi började avveckla den här organisationen med 850 000 flugsmällor och sådana här gamla lastbilar som samlade damm, eller förråd som var fyllda av massor av grejer. Det fanns ingen ammunition till det fasta artilleriet i Norrland och så vidare. Det visade sig att det var mycket av en papperstiger som vi hade byggt försvaret kring under invasionsförsvarets dagar, det så kallade invasionsförsvaret. Det var långt ifrån så bra som vi trodde att det var på pappret. Men som sagt fanns det aldrig någon tanke annat än på att Ryssland skulle kunna vara ett hot igen och att vi behöver ett nationellt försvar, det har vi aldrig ifrågasatt.

Gunnar Åselius

Jag tänkte på en annan sak här när jag lyssnade på Anders Svärd. Det handlade om att man ska göra förändringar men att då anmäler sig genast en massa särintressen. Jag kan tänka mig att en sådan här sak i Försvarsmakten, när man skissar på de förändringar man vill ha så kommer en massa organisatoriska särintressen fram. Var det någonting som ni oroade er för? Tänkte ni någonsin att – det här kommer vi aldrig att kunna göra och här blir det väldigt svårt att agera?

Johan Kihl

Nej, från början oroar man sig väl inte så mycket kring avvecklingen utan det var framförallt när man skulle skissera på hur man skulle gå vidare. Vi visste inte vilket försvar som skulle krävas i framtiden. Vi visste bara att vi skulle avveckla. Vi var tvungna att

avveckla och omstrukturera det så kallade invasionsförsvaret till något annat. Ett annat nationellt försvar. Vi ägnade oss väl inte så mycket åt den delen [genomförandet och nedläggningarna].

Det vi ägnade oss åt och som jag fortfarande tycker är svårt men nödvändigt är att man pratar om vad hot här. Men egentligen är hotet beroende av vilken ambition man har. Den säkerhetspolitiska ambitionen var tydlig under kalla kriget. Det vill säga att försvara landet under vissa förutsättningar. När man sedan såg den här osäkerheten var det svårt att uttrycka vad vi hade för nationella mål. Än idag är det så. Vad har vi för nationell ambition? Vad har vi för ambition i närområdet? Vad har vi för ambition i EU eller Europa eller globalt? Hotet är alltid riktat mot ambitioner. Det här är väl den osäkerhet som består än idag och som har gjort att det är svårt att diskutera vad som är rätt och fel i det nya, beroende på vilken syn man har, vilken ambition man tror att man har eller vilken kapacitet man har.

Jag kan väl säga att så här i efterhand underskattade vi motståndet till förändringarna och det blir ofta så att de som inte vill acceptera förändringarna, de som är motståndare till dessa eller som missuppfattar, många gånger medvetet skulle jag vilja säga, och använder en argumentation som inte är riktig för att beskriva vansinnigheten eller felaktigheten i tänket. Hade vi inte haft och hade inte jag haft stöd av Owe och även Björn så hade vi nog inte klarat det. Det var tack vare det stödet som var nödvändigt i min situation som ledde till att vi jobbade vidare med förändringarna.

Fredrik Eriksson

Tack. Då går vi över till att fråga Björn von Sydow. När du tillträder som försvarsminister 1997 så tar du över i en situation som är komplicerad rörande försvaret. Din företrädare, Thage G Peterson, hade haft en annan syn på försvarspolitiken. Men hur upplevde du situationen i Försvarsmakten och vilka alternativ övervägde ni inför framtiden och för försvarets framtid?

Björn von Sydow

Ja, jag fick aldrig någon genomgång varken i regeringskansliet, eller själva regeringen av finansministern eller statsministern eller Thage Peterson om 1996 års beslut. Det hade varit föremål för allmän beredning, det hade dragits och så vidare men jag fick aldrig någon ingångsdiskussion med de tre kollegerna. Jag fick från början heller aldrig någon bild av att 1996 års beslut var överintecknat och att det var för stora utgifter i förhållande till finansiering. Däremot så kan jag väl säga att två punkter som jag minns mycket tydligt, är det här som Johan Kihl och även som Owe säger. Nämligen att mycket tidigt så tar jag emot genomgångar av nya tankar. Det här är redan under de första månaderna som försvarsminister. Det andra punkten som jag minns var den säkerhetspolitiska situationen. Jag fick från både Försvarsmakten, det vill säga själva högkvarteret, men även från underrättelsesidan en bild av hur svag den sovjetiska eller ryska positionen var, precis som föregående talare här säger. Det fanns fortfarande väldiga materielmängder och väldiga volymer av personal men övningsverksamheten hade praktiskt taget upphört. Jag fick rapporter om att de ryska flygförarna egentligen inte flög. Man hade inte pengar för verksamheten. Så jag måste säga det att den säkerhetspolitiska situationen var mycket bättre för Sveriges vidkommande. Det går inte att komma ifrån.

Men man måste vara på det klara med att fram till 1989 så gick gränsen mellan sovjetsystemet och västra Europa väster om Skåne. Jag hade själv varit i Lübeck i slutet av 1980-talet eller i mitten av 1980-talet. Jag minns fortfarande det tillfälle då det amerikanska slagskeppet låg på redan och man såg de östtyska bevakningsfartygen ligga vid sidan.⁵ Jag hade sedan varit ganska mycket i de baltiska länderna från 1990 och framåt. Jag hade en känsla av att den säkerhetspolitiska situationen var mycket anorlunda. Jag tror jag kan stanna där. Det var min syn på situationen när jag tillträdde.

⁵ Slagskeppet USS Iowa besökte Östersjön 1985.

Fredrik Eriksson

Hur upplevde du det svenska försvaret innan du fick ”briefings” från Försvarsmakten?

Björn von Sydow

Jag hade egentligen ganska lite kontakt med det svenska försvaret efter min värnpliktsutbildning. Men jag hade på sommaren 1989 genomgått, Solbacka-kursen för påläggskalvar.⁶ Jag kommer ihåg att efteråt diskuterade vi scenarier och så där. Det var bara det att verkligheten överträffade Solbacka-seminarierna bara några veckor senare. Det var alltså augusti 1989. Där fick jag en känsla av att vi var ur takt på något sätt.

Sedan fick jag som handelsminister, biträdande närings- och handelsminister, i uppdrag av Göran Persson att stödja försäljningsansträngningarna av Jas framförallt utifrån den särskilnad som gjordes. Det var nämligen ett statsråd som var ansvarigt för exportlicenserna. Försvarsministern skulle sköta detta, medan jag, handelsministern, skulle vara den som med främmande länders företrädare tog upp Jas och gav det politiska stöd som skulle kunna behövas. Jag kan inte svara på om jag då förstod att Jas höll på att bli ett stort system för den försvarsmakt som Sverige behövde. Det är dock klart att jag lärde mig då en del om försvaret. Man får väl säga att jag fick lära mig det som var det mest högteknologiska, det som vetter mot det som Johan säger om informationsinhämtning, informationsförmåga, ledningssystemen och sådant. Jag lärde mig det marginellt, men däremot hade jag vid den här tiden nästan ingen kontakt alls med armén eller arméförbanden eller visste något om statusen vid armén.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Nu har vi ju börjat komma in på det som jag hade tänkt följa upp med. När man exempelvis läser Wilhelm Agrells och även andras böcker får man bilden av ett försvar med

⁶ Seminarier arrangerade på Solbacka sedan tidigt 1950-tal för att öva beslutsfattare i krishantering, ofta avseende utrikespolitiska kriser.

modern och dyr materiel. Sedan förändras vad organisationen behöver men materielen och även materielbeställningarna finns kvar. Man kan inte göra vad som helst på grund av de långa utvecklingstiderna och de lagda beställningarna. Man har att göra med det militärindustriella komplexet om man säger så. Jag skulle vilja ställa frågan om hur man både på politiskt och på militärt håll uppfattade trögrörligheten i materielanskaffningen i förhållande till den politiska utvecklingen och utvecklingen i omvärlden. Är det någon som känner sig intresserad av att börja?

Owe Wiktorin

Det är klart att materielanskaffningen är långsiktig och det här med långsiktighet är någonting som varit enormt viktigt i försvaret och är det fortfarande. Det är här som jag tycker att den politiska nivån inte har tagit sitt ansvar varken i 1990-talets början eller senare.

Vad menar jag med det här då? Långsiktigheten är alltså önskvärd därför att det tar lång tid att ta fram materiel. Det tar lång tid att utbilda en bataljonschef eller att utbilda ett förband så att det fungerar ihop. Vi har strävat efter långsiktighet i planering och beslutsfattning. Mot det här ställdes efter 1996 års försvarsbeslut kortsiktighet i beslutsfattningen. Anpassningsdoktrinen öppnade dammluckorna mot att reglera ekonomin efter det dagsfärska läget på det säkerhetspolitiska området.

Neddragning av försvarsförmåga kunde politiskt alltid försvaras med att vi har möjlighet att anpassa oss tillbaka. Den där dammluckan öppnades och det utnyttjades sedan politiskt vid ett flertal tillfällen, i samtliga fall syftande till reduktion av försvarsekonomin. Långsiktigheten i planering och materialanskaffning ersattes av kortsiktighet.

Det här tycker jag är en utomordentligt viktig del och för att lite illustrera det jag säger: Om man ser på 1996 års försvarsbeslut så hade jag som ÖB alltså att ta hand om både kronfallet och konsekvenserna av neddragningarna. Ramneddragningen hantearades på gängse sätt i den politiska processen medan kronfallets

konsekvenser för försvaret fick en ej planerad eller förutsedd dammluckseffekt. Finansministern tillsatte till och med en särskild expertgrupp för att om möjligt skjuta hål på försvarets argumentering. Verksamhet för ungefär fyra miljarder över två år skulle bort utan något politiskt fattat beslut. Ovanpå detta hade vi en tioprocentig neddragning som Fredrik sade tidigare i försvarsbeslutet 1996 och det här resulterade då i ungefär 25 procents neddragning av krigs- och fredsorganisationerna.

Ingen fäste egentligen någon uppmärksamhet i debatten på just krigs- och grundorganisationen eller försvarets förmåga, utan det som debatterades var fredsförbanden. Vilket förband som skulle läggas ned eller inte läggas ned blev huvudfrågan. Sedan stuvade man om i fredsorganisationen så det gick inte att känna igen det som man från militär sida föreslagit. Förändringarna ledde till kostnadsfördyringar och sedan hade vi då kostnaderna för driften av armén, framförallt armén, men också marinen till viss del som vi hade underskattat på militär sida.

När Björn von Sydow kom in som försvarsminister då hade vi haft ett nytt uppslitande gräl om ekonomin efter det som hade varit i 1996 års försvarsbeslut. Grälet rörde om försvarsministern och regeringen kunde eller ville, acceptera att det fattades cirka 500 miljoner per år för att genomföra verksamheten. I propositionen som låg på riksdagens bord då Björn von Sydow tillträdde fastslog försvarsministern att det enligt regeringens uppfattning var anmärkningsvärt och allvarligt. Regeringen ville därför göra klart att den inte hade för avsikt att förändra varken inriktningen av verksamheten eller den ekonomiska ram som riksdagen hade bestämt. Det vill säga ni ska genomföra verksamheten även om pengarna saknas. Det här var en nästan omöjlig ekvation.

Det här sättet att hantera försvarsfrågan där man anpassar den ekonomiska ramen till den dagsfärska politiken är ytterligt problematiskt. När det sedan kom till 1998 års plötsliga ramreduktion så var det här uppenbart att dammluckan tog bort spärren även för mycket dramatiska reduktioner av försvarsförmågan. Därmed släppte man långsiktigheten och detta med långsik-

tighet det var för mig lika viktigt som den kvalitativa aspekten på försvaret.

Fredrik Eriksson

Tackar, Anders Svärd har indikerat att han vill kommentera.

Anders Svärd

Det här problemet som Owe tar upp, nämligen att det fattades pengar en tid efter beslutet 1996 och att det fanns en diskrepans mellan det som var beslutat att man skulle göra och de pengar som var tilldelade. Det var i och för sig inget nytt för den här tiden, utan snarare en gammal tradition.

Owe Wiktorin

... sedan 1972.

Anders Svärd

Precis, det har funnits med hela tiden. Det har pratats om svarta hål och man har diskuterat de här sakerna fram och tillbaka och det som man då från politiskt håll tyckte var lite märkligt var att man genomförde sådant som man inte hade pengar till. Då kan man säga som Owe sa att nu var det beslutat, politikerna hade bestämt vad vi ska göra men avdelat för lite pengar. Man kan jämföra med dagens situation. Det är ganska intressant därför att nuvarande försvarsminister som inte heller är här, det är synd, men i alla fall säger han med jämna mellanrum att ”nu till skillnad från förr”, Björn, ”är det ordning och reda på ekonomin och nu blir det inte några underskott”. Nej, det tror inte jag heller därför att man har en duktig generaldirektör som kan hålla i pengar och sådant. Men samtidigt så säger ÖB, att vi inte kan genomföra alla övningar till exempel. Det får naturligtvis den effekten att får man för lite pengar så kan man inte göra allt. Vill man leverera ett nollresultat, då kan man bara göra det som pengarna räcker till.

Jag personligen kan tycka att det dröjde lite väl länge innan Försvarsmakten kom på att det var nödvändigt att tänka på hur mycket pengar vi har fått till det här. Man körde på normalt och normalt fick man också pengar, om man går tillbaka till före 1972. I de flesta fall så fick man pengar. Sedan kom den något mer vresige Thage G [Peterson] in i bilden och han hade en större förmåga att dra igång diskussioner. Ibland blev det ganska häftigt mellan honom och Owe, en gång i Sälen till exempel och då blev det mer prestige i det hela. Då kunde man påstå att det var de andra, som gjort fel. Det blev en diskussion som är fullständigt meningslös.

Men jag vill ändå säga att det för mig fanns en svårighet i att begripa hur man kan göra sådant som man inte har pengar till. Titta då på materielsystemen som vi pratat om och det var trögt och det var långsiktigt och så vidare. Men när man gick in i det där så blev faktiskt inte allting beställt. Det fanns det som inte blev beställt, det fanns det som beställdes i viss mängd. Det fanns saker som var färdigberett för beställning och så fanns det då sådant som var under beredning. Jag har försökt några gånger, efter fattig förmåga men misslyckats skändligen, att påverka detta som ännu inte var beställt när man redan visste att det saknades pengar. Ofta lades beställningarna enligt plan trots avsaknaden av finansiering.

Fredrik Eriksson

Johan Kihl.

Johan Kihl

Ja, man ser också att ett sätt att hantera det här var att rulla i materielpåbjudningen, det vill säga att man skjuter det framåt i tiden. En konsekvens som var förödande som Owe beskrev här i början var att omsättningstakten på materiel inom armén vid 1990-talets början var 97 år. Man inser att det är ganska lång tid. Men överhuvudtaget så var vi tvungna att ifrågasätta de här långsiktiga processerna därför att teknikutvecklingen gjorde också att de

system vi hade snabbt blev omoderna. Jag tog en gång upp frågan, om vilka datorer vi skulle köpa om vi ska ha dem i förråd i minst 20 år innan vi använder dem. Det finns inget bra svar på den frågan. Men det visar att hela systemet var tvunget att göras om. Sedan när vi började presentera de här nya idéerna var det ganska roligt för då var jag nere och pratade med Bengt Halse, VD på Saab och han förstod det här ganska snabbt. Saab ställde upp snabbt på att ta till sig nyheterna. Det var likadant med Ericsson av naturliga skäl. Men när jag kom till Bofors efter att jag föredragit det här, var det en i auditoriet som sa ”Vi på Bofors vill ha kalla kriget kvar va!” //skratt// Det är lätt att skratta åt! Men det illustrerar komplexiteten och svårigheten att hela industrin skulle ställas om. Ett av problemen jag såg när jag satt i krigsförbandsledningen var att det finns en ohelig allians mellan materielverkets sakkunniga och industrin som det är mycket svårt att bryta igenom. I de här delarna anser jag att materielprocesserna har varit svåra att hantera och klara av både med långsiktighet och med flexibilitet. Jag kommer sedan att berätta vad vi gjorde åt det här när vi kommer in på utvecklingen hoppas jag.

Fredrik Eriksson

Bara en liten snabbfråga till Johan Kihl. Upplever du att det var de här materielfrågorna som kanske var de absolut största problemen ni såg i Försvarsmakten?

Johan Kihl

Nej, det kan man inte säga. Det svåraste är att ställa om i huvudet på folk, det vill säga ”mindset”. Det som är svårast är att få folk att acceptera förändringarna och se framåt. Det är klart att materielfrågorna också bidrog till att det var svårare att tänka om.

Fredrik Eriksson

Vill Björn von Sydow komma in? Annars tänkte jag lämna över till Gunnar.

Björn von Sydow

Jag kan bara göra en kommentar. Jag tycker att frågan handlar om vad jag hade gjort före jag blev försvarsminister och det har jag berättat. Bland det första jag fick klart för mig var det som Owe tog upp och som jag lärde mig. Det är att Saab och hela flygindustrin behöver en full orderbok för att klara underhållet av det befintliga luftförsvaret. Nu talar jag huvudsakligen om flygplanen. För att det ska kunna vara högmodernt och effektivt så fordrades det också i de dåvarande svenska systemen att Saab arbetade framåt med nya projekt. Gripen och dess olika delserier var den typ av beställningar som behövdes för att underhålla det befintliga och samtidigt var det tvunget att man hade nya modifieringar av system.

Egentligen kan man väl säga, jag tror nästan att jag snuddade vid det tidigare. Jas hade beställts 1981–82 och hade nu rullat sedan ungefär 15 år. Vi hade kommit med delserien ”lilla A”, via B som höll på att levereras och till C som vi då beställde. Det var samtidigt som JA 37-orna [Viggen] utrangerades. Det var egentligen för tidigt operativt sett åtminstone. En hel del av de exemplaren var fullödiga men det fanns, ska vi säga en inkänning av de industriella kraven och nödvändigheten av att hålla flygvapnet med svensktillverkade flygplan. Den industriellt baserade svenska flygindustrin behövde innovation med ständiga utmaningar, modifieringar och förändringar för att kunna hålla det rådande vid liv. Så på det sättet fick jag en inblick. Jag fick lära mig tycker jag, och jag hoppas att jag tolkar rätt så att, Owe känner igen sig nu, att det var något som jag inte hade klart för mig tidigare. Jag kan inte säga att jag hade motsvarande diskussion om de andra stora materielsystemen. Dessa tedde sig mindre, möjligen när vi talade om ubåtar att det var samma saker det gällde, men det kommer jag inte ihåg konkret.

Gunnar Åselius

Ja, alltså för att fortsätta på det Fredrik sa gällande försvarsmaterielen. Man brukar prata om att den andra vita elefanten i för-

svaret var värnplikten. Det fanns ett tvång att utbilda stora årsklasser oavsett om man behövde alla de här soldaterna eller inte. Det här hade börjat differentieras från 1990-talets början. Diskussionen om tioveckorsutbildning av värnpliktiga fanns och sådant. Men fortfarande fanns ett krav att alla ska genomgå värnplikten och att det skulle vara den grundläggande principen. Fanns det några tankar redan kring 1990-talets mitt om att det inte gick längre? Fanns tankar i stil med – vi kan inte ha kvar det här systemet om vi ska strukturera om Försvarmakten?

Owe Wiktorin

Det är klart att den här debatten försiggick. Men jag drev, tillsammans med Johan, stenhårt kravet på kvalitet i försvaret. Kvalitet för mig är både kvalitet i utbildningen och kvalitet materiellt, alltså båda bitarna. Under min tid som ÖB ifrågasatte jag aldrig och försvaret ifrågasatte aldrig den allmänna värnplikten just på grund av kvalitetsskälet. Det var enda sättet att säkra en tillräcklig kvalitet på förbanden som jag ser det, såg det och som jag fortfarande ser det. Därför letade vi efter utvägar med utbildning direkt mot hemvärnet. Vi hade de här proven med 10-veckorsutbildning. Jag beklagar att de här vägarna stängdes av krafter som verkade i andra riktningar. Men vi slogs, Johan och jag tillsammans, för att behålla såväl värnplikten som pliktbegreppet. Men sen att vi inte skulle kunna utbilda alla det var uppenbart. Men då hade vi anpassningsfilosofin att falla tillbaka på där man skulle kunna ta tillbaka en del. Men kvalitetsaspekten gjorde alltså att värnplikten var viktig för mig och diskussionen om att gå mot ett annat system kom egentligen inte igång på allvar förrän ett antal år efter att jag hade lämnat som ÖB.

Gunnar Åselius

Anders Svärd.

Anders Svärd

Alltså, mitten av 1990-talet pratar vi om nu. Då tillhörde jag dem som stod på barrikaderna och slogs för värnpliktsystemet och det var ingen tvekan däremot. Jag tyckte att jag såg Hans Lindblad komma in här.

Hans Lindblad

Du var ju med i pliktutredningen!

Anders Svärd

Jag vet, jag vet, precis, precis. Men jag skulle bara säga att äras den som äras bör. Att Folkpartiet drev det här redan då, att vi borde övergå till ett annat system och inte hålla på med värnplikt. Jag var en gång bjuden till ert riksdagskansli och fick debattera med dig Hans. Det var inte så lätt, för du var en svår rackare. Men i alla fall. Jag hade förmånen att få leda den sista, senaste ska jag säga för det kan komma fler, men den senaste värnpliktsutredningen som ledde fram till det nuvarande systemet.

Jag är övertygad om att med den låga nivån i utnyttjandet av antalet värnpliktiga i systemet så fanns det inte möjligheter att fortsätta. Då måste man hitta på andra saker. Det finns de som drivit linjen om att man ska göra andra saker med plikt, vårda gamla och en massa andra saker. Tyvärr har det inte funnits någon på den politiska sidan som har velat betala för det här. Då skulle man kunna tro att Forsvarsmakten skulle betala för äldreården men det har inte funnits pengar över till det. Därför menar jag, att det nuvarande systemet är jag beredd att slåss lika hårt för som jag slogs för pliktsystemet då det var aktuellt. Det fina är att nu har även kvinnor plikt och om det skulle bli så att vi måste använda pliktsystemet har vi kvinnor med i systemet och de skall nu behandlas lika. Jag tror att det är en väldig styrka för det svenska försvaret att kvinnor i större utsträckning kommer att finnas med.

Gunnar Åselius

Johan Kihl.

Johan Kihl

Vårt värnpliktssystem var ganska unikt om man jämför med andra länder. För att i de flesta andra länder var man värnpliktig under värnpliktstjänstgöringen och sedan försvann man ut ur försvaret, Sovjetunionen till exempel. Men vi hade egentligen, när man skulle förklara detta utomlands fick man tala om att vi faktiskt har reservsoldater. Det vill säga att vi bibehåller dem och kallar in dem med jämna mellanrum under hela deras värnpliktstid, fram till 47 års ålder. Det här var naturligtvis ett dyrbart system men den stora organisationen krävde det. Jag är förvånad över att man aldrig diskuterade om att man skulle korta tiden istället eftersom det finns stor nytta med värnpliktsförsvaret. Utbildning av unga människor till exempel som får förståelse för försvarsfrågor och annat som man nu förlorar. Ett av skälen var att man såg problemen som man hade med att de värnpliktiga inte kunde användas för tjänstgöring utanför landet. De som behövdes för utlandstjänst anställdes istället med frivilligavtal.

Helt plötsligt, och det har jag heller aldrig riktigt förstått – varför skulle hela svenska försvaret kunna användas utanför landet? Man borde ha vänt på det istället och sagt det att alla ska kunna användas i landet och vissa delar ska kunna användas utanför landet. Men i och med att det här kravet ställdes var man fast egentligen. Ingen annan lösning fanns än att överge värnpliktsförsvaret, men det var efter min tid som det här skedde.

Gunnar Åselius

Vill Björn von Sydow kommentera det här?

Björn von Sydow

Vi talar väl huvudsakligen om 1990-talet och förberedelserna för 2000, och jag delar också den meningen. Vi hade diskussioner, det minns jag, om en förkortad värnplikt. Det är en av de saker

som jag anser, att jag inte var framgångsrik med som minister. Jag skulle ha hållit i det hårdare både 2000 och i den uppföljande proposition som vi lämnade till riksdagen 2001 eller 2002. Så jag delar åsikten. Det hade funnits möjlighet till det och jag borde ha tagit tydligare ställning i saken.

Jag kan erinra mig att vid den här tiden, då jag började försöka etablera ett modernare förhållande till de ryska motsvarigheterna. Jag hade kontakt med två ministrar och Owe hade kontakter med flera motsvarande överbefälhavare och så vidare. Man gjorde vissa besök för att komma ut och bland annat så begärde jag att få komma till Pskov där den kända 76:e luftlandsättningsdivisionen fanns. Den ansågs även vid den här tiden vara ett av de förband som hade stridsförmågan kvar. Men det var otroligt sorgligt att möta förbandet. De var, visade det sig, tvungna att bibehålla kapacitet utan att de kunde använda någon flygfotogen eller ens en gång petroleum för sina fordon – så fattigt var det. De medföljande svenska officerarna, vår attaché och möjligen någon från Forsvarsdepartementet, jag kommer inte ihåg. De sa att utrustningen var som vår var på 60-talet ungefär. Det fanns ingen förnyelse. De värnpliktiga som var där såg man att det var inga fysiska praktexemplar. Man fick en illustration av förfallet.

Sedan kommer jag ihåg att jag blev inbjuden till Arvidsjaur för att hälsa vårt jägarförband där [K 4]. Det var vinter, och vi kom då ut och det gjordes lite enklare övningar. Men det som jag minns mest är egentligen två saker. Den ena var att jag på nytt kände jag igen en hel del av utrustningen som jag hade haft som misslyckad pansarskyttesoldat 1965. Det hade dock tillförts bandvagnar, så man behövde inte åka skidor så gräsligt mycket i snön i alla fall. Men det som var negativt var att utrustning var tung, närmare 60 kilo på ryggen. Men det som var tankeväckande, då är jag inne på det Owe och Johan talat om. Vi mötte en patrull, det här var en grundutbildningsenhet. Men det var slutövning och nära slutet. Det var åtta personer, en tjej och sju killar och alla var i toppfysiskt skick och de var rekryterade, Johan får rätta

mig här, men var det inte så att Göteborgs inskrivningsområde levererade soldater till Kiruna och Arvidsjaur?

Johan Kihl

... Göteborg och Mälardalen.

Björn von Sydow

Alltså det var långväga resenärer. Det fanns nästan inga norrlänningar alls [vid förbandet]. Jag frågade vad de hade för yrkesplaner framåt. Det var Chalmers, det var läkarutbildning, det var kock, det var IT och så vidare. Alltså det var människor med mycket hög intellektuell förmåga och spänst och samtidigt i mycket gott fysiskt skick, delvis fortfarande då med lite för omodern utrustning. Hela tiden under mina kontakter med det ryska systemet så hade jag den där känslan av att rekryterna var de som inte genom korruption kunde ta sig ur systemet. Alla studenter kom undan, överhuvudtaget folk som hade känningar i systemet eller kunde betala, de kom undan. Kvar blev de människor som inte kunde reda sig själva och som var arbetslösa, och ni vet vilka skräckrapporter som fanns om förhållandena sjukdomsmässigt och så vidare. Mot det så fick jag varje gång jag var ute i Sverige träffa på väl motiverade värnpliktiga. Man var inkallad med plikten som bas men det var ändå en frivillig diskussion med inskrivningen, ”ska vi göra det här eller inte, är du motiverad eller inte?” De som var villiga, de som var lämpliga, de togs ut och var underlag för en hög kvalitetsnivå. Sedan håller jag med om att vi skulle kanske både ha kunnat kalla in dem kortare tid och ha viss frivillighet längre fram. Vi kunde ha sagt att man tillhörde reserven tills man blev 32 år eller 30 år eller något sådant och därmed kunde vi dimensionera ned utbildningen.

Jag vidhåller att under min tid togs inga steg överhuvudtaget för att lämna värnplikten, men även jag upplevde att det fanns två politiska problem ändå trots allt. De som var inkallade var i stort sett nöjda för de var i verkligheten frivilliga. Men det fanns två problem, det ena och som pliktutredningarna arbetade med,

det var frågan om kvinnlig värnplikt – en rättighetsfråga eller en skyldighetsfråga? Skulle vi vidga det på det sättet skulle vi ha haft ungefär 100 000 unga människor till varje år som var totalförsvarspliktiga. Jag ville inte gå in på det som Anders antydde, nämligen det som man har haft i Tyskland bland annat för att lösa samma problem, att man kunde göra civilplikt i äldreomsorgen. Ingenting sådant ville jag slå in på och då det blev det knepigt. Hur kunde man ha ett krigssystem som dels skulle ta in 50 000 kvinnor och dels var vi nere i volymer, jag vill minnas att när jag började kanske det var 16 000 och vi kom ned kanske till 12 eller 13 000 under min tid. Det var inte alldeles lätt att hantera den politiska debatten kring detta men jag vidhåller att när jag lämnade var det rätt att ha plikten som grund. Den skulle modifieras, det fanns goda skäl för det. De skälen har Johan och Owe angivit och jag beklagar att Anders gick i fallan och skapade den majoritet som innebar att plikten utmönstrades från 2008 trots vårt goda politiska samarbete under min tid.

Gunnar Åselius

Det höll på att komma igång en diskussion...

Björn von Sydow

Det ska vi inte ha!

//skratt//

Fredrik Eriksson

Det ska vi ha och om Anders vill kommentera?

Anders Svärd

Mycket kort till Björn. Vi var inne på det och under den senaste utredningen var det ännu lägre tal. Det var i själva verket så att Pliktverket tog nästan uteslutande ut sådana som själva ville [genomföra sin värnpliktutbildning], med några undantag. Det var faktiskt så att ännu de sista åren sattes några i finkan för att

man vägrade. Det var ett problem att man satte folk i fängelse medan andra faktiskt åkte hem och grät för att de inte blev uttagna. Så var situationen och det var vi fullt medvetna om. Jag har förstått att Vänsterpartiet nu driver frågan om att man ska ha plikt men utan några sanktionsåtgärder, men då vet inte jag vad som menas med plikt.

Gunnar Åselius

Vi ska nu röra oss över till det andra temat som rör visionerna kring det nya försvaret. När man beskriver detta som del i en större historisk process så kan man säga att det är idén om det industriella utnötningskriget som försvinner och det moderna IT-kriget som föds. Visionen om man ska konkretisera den är att den nya informationstekniken förändrar kriget. Dels kunde man uppnå det som man beskrivit som *Dominant Battlefield Awareness* på engelska. Det är en sorts informationsöverläge och en total kontroll av vad som händer på slagfältet med hjälp av satelliter, sensorer och förarlösa [flyg]plan som manövrerar över motståndarens linjer och som skickar hem bilder.⁷ En amerikansk amiral som heter Owens skriver en bok som heter *Lifting the Fog of War* som kommer 2000.⁸ Den handlar om hur man skingrar dimmorna på slagfältet och äntligen träder allting fram i skala 1:1 och det här skapar helt nya förutsättningar. Man har teknologi som kan sortera och hantera den här mängden information. Genom detta kan man också genomföra en revolution när det gäller ledningen. Nu kan man nämligen integrera de olika arenorna – till sjöss, lands och i luften. Man skapar en gemensam lägesbild som alla har och som kan uppdateras automatiskt.

Den här lägesbilden som den moderna tekniken ger kan alltså fungera med mobiltelefoner. Den enskilde soldaten kan ha samma panorama över situationen som generalerna borta i Pentagon eller var de nu sitter. Operativt kan egentligen alla ta ansvar för det som händer och då kan man också skapa en platt organisa-

⁷ Även kallade drönare eller UAV.

⁸ William A. Owens, *Lifting the Fog of War* (Baltimore 2000).

tion och man kan gemensamt överallt följa en motståndare. Alla har samma måldata och sen i sista ögonblicket kan man bestämma vem som ska bekämpa motståndaren. Det här leder till att man kan börja diskutera om vi måste ha en struktur med territoriella ansvarsområden eller olika försvarsgrenar med stora förbandsstrukturer. Det blir nämligen möjligt att leda på ett annat sätt och det är själva tanken med den moderna tekniken.

Slutligen är det så att den nya tekniken ger upphov till moderna precisionsvapen som i stort sett alltid träffar. Det innebär då att man inte måste ha lika mycket ammunition och logistiken blir enklare. Man kan verka på gigantiska avstånd och man kan naturligtvis rationalisera; man behöver helt enkelt inte lika många förband ifall det är så att alla som skjuter alltid träffar första gången. Det här är visioner som träder fram i internationell litteratur från 1990-talet. Sen framstår någonting annat, främst i backspeglarna. Det här är inte klart på 1990-talet och är egentligen inte tydligt förrän på 2000-talet.

Det är nämligen så att alla de konflikter som moderna västerländska krigsmakter är invecklade i inte har den här högteknologiska karaktären. Man ska bekämpa gerilla, man ska bygga samhällen, man ska stabilisera och övervaka val. I de sammanhangen behöver man plötsligt ingen högteknologi. Motståndarna kan vara någon högst improviserad narkotikaberusad pojkmilis någonstans i tredje världen och de har inga planeringshorisonter som sträcker sig längre än en halvtimme. Det finns ingen information som man egentligen kan hämta in. Det finns ingen motståndare som är värdig all denna teknologi.

Jag pratade med en av mina studenter på Försvarshögskolan som hade varit i Afghanistan. Han sa att ”Det här var fantastiskt, vi hade GPS, vi visste alltid var vi var, total sikt även i mörker, vi kunde sikta överallt, vi kunde kalla in flygunderstöd när vi ville, hade vi skadade eller sjuka kunde vi kalla in helikoptrar, vi hade pansarskydd. Vi hade allt det där som inte fanns i det svenska invasionsförsvaret förrän mot slutet”. Däremot sa han ”när man funderade på hur uppgiften såg ut och hur många vi borde ha

varit så borde vi egentligen ha varit en brigad IB 66M som hade cyklat omkring, för då hade vi verkligen kunnat lösa den här uppgiften”.⁹ Ingenting av det här hade man klart för sig under 1990-talet; att världen skulle ta den här utvecklingen. Det här måste man vara medveten om.

När det gäller utvecklingen så kan man säga att teknologin huvudsakligen är utvecklad i USA. I bomboffensiverna mot Nordvietnam 1972 använde amerikanerna så kallade precisionsvapen av ett slag som inte hade funnits förut. De utvecklade sedan under 1980-talet teknologi för att med precisionsvapen, radarstörning, GPS och allt det här kunna möta Warszawapak- tens övermakt. Detta sammanfattas 1982 i doktrinen *Air-Land Battle*. Det finns en amerikansk flygöverste som heter John Warden som skriver en bok på 1980-talet som heter *The Air Campaign*, där han beskriver hur man måste frånga den sekventiella bekämpningen av fienden och istället slå mot fiendens ledning, kommunikationer och försvarsstruktur för att åstadkomma systemchock.¹⁰

Det är inte USA som faktiskt använder det här först, det är nämligen Israel som gör det i striderna mot Syrien i Bekaadalen 1982. Med hjälp av amerikansk teknologi slår man ut sovjetisk teknologi. Man skjuter ned 72 syriska MiG-plan utan att förlora ett enda israeliskt stridsflygplan. Det här skapade en enorm chock hos syriernas vapenleverantörer i Sovjetunionen och de började diskutera detta med militärteknisk revolution. Kriget har förändrats på ett oåterkalleligt sätt. De hade inte teknologin och hade egentligen inte heller strukturer, kultur eller ideologi som skulle tillåta den här typen av platta ledningssystem som möjliggör tekniken. Men de tänkte mycket avancerat omkring detta med militärteknisk revolution.

⁹ Infanteribrigad 66 Modifierad, en så kallad cykelskyttebrigad, med cykel- tolkande infanteri. En svensk brigad omfattade cirka 5 000 man.

¹⁰ John A. Warden III, *The Air Campaign: Planning for Combat* (Washington DC 1988).

I USA däremot hade man teknologin, men det är egentligen inte där man funderade särskilt mycket över det. Man utkämpar Gulfkriget 1991 som beskrivs som ett modernt kring men om man tänker efter så är det egentligen inte det. Man ägnar veckor åt att bomba sönder Irak, alltså en utdragen förbekämpning och sedan en markoffensiv av traditionellt snitt. Egentligen var det ett ganska gammaldags krig på många sätt. Det intressanta i det här är alltså att vi har amerikansk teknologi, vi har israelisk praxis men de enda som tänker seriöst om det är ryssarna som har varken teknologi eller praxis. En ryskättad israelisk forskare vid namn Dima Adamski har skrivit en bok som heter *The Culture of Military Innovation* som kom för ett par år sedan.¹¹ Hon studerar just de här tre länderna och lyfter fram att det inte räcker med att ha idéerna. Det räcker inte heller med att ha teknologi utan hon menar att det krävs en mängd omständigheter och framför allt en kulturell mottaglighet för att kunna genomföra den militärtekniska revolutionen och utkämpa kriget på det nya sättet.

Det är då som Sverige blir intressant. Sverige är förhållandevis sett en småstat, som på något sätt bestämmer sig för att vara ett föregångsland på det här området. Vad jag nu skulle vilja diskutera är dels hur idéerna kring den militära revolutionen och det nya kriget kommer in i Sverige. Hur ni blir medvetna om det här? Jag skulle också vilja veta hur ni tänkte på Sverige som ett föregångsland i det här. Det känns naturligt att börja med Johan Kihl som på något sätt framstår som den intellektuella motorn i den här förändringen.

Johan Kihl

Då skulle jag vilja kommentera en sak innan, för det var en härlig sammanblandning av det mesta i ditt anförande här. Men en problematik som du förbigick som är viktig att komma ihåg är att man måste fundera på vad Försvarsmaktens uppgift egentligen

¹¹ Dima Adamski, *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US and Israel* (Stanford 2010).

är. Vad ska man skapa en försvarsmakt för? När vi såg det här var utgångspunkten att försvara landet. De uppgifter som man löser utomlands är inga krigsuppgifter utan det är polisiära uppgifter med hög våldsnivå och det gör att kraven blir totalt annorlunda. Så det är alldeles rätt som du säger att infanteribrigad 66 säkert är bättre att ha i Afghanistan därför att du ska ha så hög närvaro som möjligt. Du ska vara överallt, du ska skapa förtroende, du ska gå ned i skyddsnivåer för att bidra till förtroende och så vidare. Det här är så långt ifrån krig man kan komma, därför att i krig är det inte frågan om förtroende utan det är frågan om att ha ihjäl folk och det skapar totalt annorlunda förutsättningar.

Men när vi började med det här, fick vi inte ens prata om någonting utanför Sverige. Det var ett nationellt försvar vi skulle bygga upp i dess helhet. Det var knappt ens så vi skulle kunna få använda det här utomlands. Frågan vi ställde oss var, ”hur kommer ett krig att se ut i framtiden?” Vi sa då att i 1995/1996 års försvarsbeslut hade man beslutat om en tioårig tillväxtmöjlighet och här tycker jag att det blir svårt. Det är mycket svårt att beskriva dag ett i en tioårig tillväxt. Vad är det för indikationer som gör att man börjar en process som ska vara klar om tio år? Därför sa vi istället att vad vi ser framför oss är att det kommer att ta minst tio år innan Ryssland kan utgöra ett väsentligt hot. Alltså tar vi en timeout och vi accepterar en nedgång i beredskapen för att förändra försvaret. Vi avvecklar den del av invasionsförsvaret som inte kommer vara modern i framtiden. Istället bygger vi upp det nya försvaret som då ska vara rustat för de nya förutsättningarna om tio år och det är en bra idé.

Men det fanns många skäl till varför det inte riktigt blev som det blev. Det som vi såg framför oss var att vi i det gamla invasionsförsvaret hade mycket små möjligheter att kommunicera med varandra. Vi hade inte samma radiosystem. Vi kunde inte ens prata i radio med varandra mellan de olika försvarsgrenarna. När man såg stridsfältet framför sig så skulle det se annorlunda ut. Det är rätt som du [Gunnar Åselius] säger om amerikanerna. Än idag när amerikanerna ska sälja sina produkter och man

möter dem ute i världen, så visar de ett slagfält som ser ut precis som andra världskriget med hangarfartyg och annat fast det är blixtar dem emellan som tyder på att man är nätverksanpassad. När man då frågar ”Var är det här tänkt att hända och vem är det som sitter i den andra stridsvagnen?” får man inga bra svar. Jag tror att det här slagfältet med stridsvagnar och sådant, det kommer man aldrig se mer.

När det gäller amerikanarnas sätt att använda tekniken så kunde man i Afghanistan se ett utmärkt exempel på hur man använder ett nätverksbaserat försvar. Special Forces red på hästar och använde teknologi för att B 52:orna skulle kunna bekämpa mål. Det visar med all önskvärd tydlighet hur teknologin möjliggör någonting som tidigare var helt omöjligt och vi såg detta framför oss. Vi kunde inte förutse den enorma utvecklingen som har blivit, men att det skulle bli stor förändring det var vi på det klara med. Vi sa då att Försvarsmakten kan inte förneka den teknikutveckling som kommer utan att vi måste ta den till oss på bästa sätt och utnyttja den för försvaret. Den fick många olika namn, från början var det *Revolution in Military Affairs* [RMA]. Det begreppet tog vi till oss för att få folk att förstå att den gamla invasionen som vi har förberett oss för, aldrig kommer att komma. Det var då jag sa en gång att den är 50 år bortåt och på väg mot oändligheten. Det vill säga det kommer aldrig att inträffa det som vi har planerat för under de här åren. Det hot som kommer att uppstå är något helt annat.

Det gäller att skapa om i huvudet här och tänka sig, ”hur ska det här nya se ut och hur ska vi kunna bygga upp stridskrafterna så att vi säkerställer att vi tar tillvara på teknologin?” Det man kunde se framför sig det var till exempel det vi kallar plattformar, det vill säga system som fanns. De är egentligen till för att bära fram verkanssystemet eller underrättelsesystemet till den punkt där du får största möjliga effekt. Med teknologins hjälp kan man dra sig än längre tillbaka. Man behövde inte längre allting överallt. Det viktiga var inte plattformen utan innehållet i plattformen. Det var en utbytbarhet som skulle kunna finnas där. An-

ledningen till att vi ville vara föregångsland i det här var att vi stod så långt fram. Vi var IT-landet nummer ett på den här tiden och vi hade en industri och avancerade system bland annat i flygvapnet som då kunde tillämpas. Att ta till oss detta var naturligt och vi hade bra samarbete med ett annat land som hade kommit lika långt nämligen Singapore.

Amerikanarna tyckte då att det var intressant att titta på Sverige därför att de sa själva att de hade jätteproblem att styra om sin enorma försvarsmakt. Sverige var lite mera som att svänga en roddbåt istället för en oljetanker. Vi hade ganska starkt stöd och vi hade hjälp bland annat av Bill Owens för olika studier. Han hade lämnat [amerikanska] försvarsmakten, och vi gjorde en del studier på det här. Det har inte blivit precis som man beskrivit i studierna. Men det jag vågar säga är att ett nätverksbaserat försvar, det har vi idag. Vi utnyttjar tekniken på ett bra sätt i försvaret och det koncept som man bygger omkring detta. Jag har haft förmånen, eftersom jag gjorde mig ett namn i det här. Sedan min pension har jag varit runt i världen och pratat kring det. Alla moderna länder som har en försvarsmakt är nu inne på samma väg. Eftersom de inte riktigt vet vad som hänt i Sverige så betraktas vi nog fortfarande som ett föregångsland i de här avseendena. Men jag tänkte alltså tanken att när vi bygger upp det nya så ska vi tänka framåt. Vi tar den här timeouten, vi tittar tio år framåt och det som då är modernt, det som då är användbart, det ska vi ta till oss. Eftersom jag då satt på krigsförbandsledningen som ställföreträdare så sa vi också detsamma inom Försvarsmakten. Ni får inte köpa några system om ni inte själva kan visa hur de passar in i nätverket. Det gick inte till hundra procent men lyckades till stor del skulle jag vilja säga. Omkring processen i stort är jag inte kritisk, annat än till de problem man har haft med satsningen på internationaliseringen. På grund av pressen gällande pengar så har processen gått långsammare än vi såg i visionen. Men jag ser ingen större förändring, utan man går på den väg som vi hade förberett.

Fredrik Eriksson

Är det någon som vill replikera på Johan?

Owe Wiktorin

Jag kan börja kommentarerna. Jag tycker det är viktigt när man diskuterar det här att vi ser bakåt i tiden. Vi kan konstatera att vi gick fram från försvarets sida, tidigt 1998 och sa till regeringen att vi tycker att det är dags att göra en omriktning mot den målbild Johan har talat om. Sedan fick vi direktiv att göra det här och vi lade fram beslutsunderlaget på hösten 1998. Bakom förslaget stod då en enig militärledning. Jag vill understryka det, sprickan och de stora grälen kom först senare, året därpå, 1999 när de ekonomiska realiteterna hade förändrats. Jag tycker det är ganska viktigt att konstatera att det inte fanns någon på beslutsfattande nivå eller på centralt håll i försvaret som var emot ominriktningen.

Fredrik Eriksson

Björn.

Björn von Sydow

Jag vill lägga till att det drogs tidigt för mig också och jag tyckte det här lät mycket övertygande i långa stycken. Men vi hade en del trovärdighetsproblem vad gällde Försvarsmaktens möjligheter att bygga upp stora IT-baserade system. Vi var tvingade från regeringens sida och inte minst min expeditionschef Ingvar Åkesson, föga älskad, men respekterad, att förhindra att Försvarsmakten fortsatte med vissa saker. Jag kommer ihåg Sirius och Orion. Jag var intresserad men båda mina statssekreterare, först Lena Jönsson och sedan Yvonne Gustafsson varnade mig för det här, ”Björn, det kan växa till en ny sådan här problematik.” Jag tror att om jag minns rätt här, att systemet fick gå vidare men vid den tiden var det så att säga ett uppifrånkommande system med Johan som drivkraft. Det ålades väldigt mycket kontakt mellan försvarsdepartementet och inte minst min statssekre-

tare Yvonne Gustavsson och andra medarbetare för att se till att det här inte utvecklades till en ny ohanterlig massa, och där bland annat sekretesskraven kunde upprätthållas. Så det fanns skepsis i försvarsdepartementet, säkert från finansén, men det minns jag inte exakt. Men nog var det så att vi lät förändringen gå vidare men under särskild dialog. Sedan vet jag inte riktigt hur det kom att hanteras under de följande åren.

Fredrik Eriksson

Anders ville kommentera.

Anders Svärd

Bara som ett tillägg. Det här skapade nya förutsättningar för den militära verksamheten så kom det här med IT. Man kan genom IT i den militära organisationen orsaka skada utan att använda konventionella styrkor. Det andra gäller IT-säkerhet och en del har försökt uppmärksamma detta med jämna mellanrum, men det är lite svårare att ta på. Ibland kan man ställa sig frågan varför man ska organisera stora militära förband för att slå ut viktig försörjning för en nation om man kan göra det på avstånd via IT, vilket man faktiskt kan. Det här är bara en ytterligare komplikation jag vill peka på som man måste hålla i minnet. I båda de här fallen handlar det här om att ta vara på civil utveckling, de här systemen har utvecklats civilt och försvaret köpte dem av industrin. Det är civila system som används inom en rad militära områden.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Jag tänkte gå vidare och ställa en fråga som berör Anders och Björn. När man läser in sig på det här området så är det en fråga som hela tiden dyker upp, är inte detta exakt vad politiker vill höra? Vad jag menar är tanken på ett försvar som är mindre men vassare, där man alltså kan vara mer effektiv och således borde det också kunna sparas pengar vilket finansministern, som också dykt upp i diskussionen flera gånger, tyck-

er om. Är det så att det här är en vision som passar mycket bra för politikerna?

Gunnar Åselius

Det låter som ett parallellt förslag till det här med obligatorisk pedagogisk utbildning för alla högskolelärare som därmed ska bli effektivare och bättre.

//Skratt//

Fredrik Eriksson

Från verklighet till verklighet. Är det här [ett mindre men tekniskt avancerat försvar] någonting som man ville höra från politikernas sida?

Björn von Sydow

Du menar hela försvarsomvandlingen?

Fredrik Eriksson

Ja.

Björn von Sydow

Både och. Jag minns egentligen inget principiellt motstånd i den socialdemokratiska riksdagsgruppen eller regeringen mot förändringarna.

Jag kommer ihåg att när jag skulle lägga fram den här propositionen år 2000 och hur jag illustrerade det här på en allmän beredning med regeringen. Jag hade till och med gjort lite ljusbilder [overhead] som jag inte brukar vara så duktig på. Då hade jag bett om siffror, så vi räknade igenom hur många handeldvapen det fanns i Försvarsmakten. Om jag minns det rätt fann vi att om man lade dem efter varandra så skulle man kunna lägga handeldvapen mellan Stockholm och Göteborg. Så pass stor var Försvarsmakten, armén. Men jag mötte inget principiellt motstånd enligt vad jag minns mot förändringar.

Men det är klart att det var plågsamt och att det var ett misslyckande för mig med stora, så kallade, svarta hål. Min företrädare Thage Peterson tyckte att jag var en mes som inte vidhöll det där som Owe sa nämligen ”ni ska göra vad ni är tillsagda att göra av riksdagen”. Då började jag ge mig in i en diskussion om att acceptera förändringskraven.

Däremot minns jag ingenting negativt från statsministern på det här temat. Han var däremot mycket angelägen att det skulle vara möjligt att lotsa fram förslagen parlamentariskt. Självklart var det hans stora oro. Sedan var det som Anders var inne på, nämligen regementsoron; att orter skulle förlora inte bara arméregementen utan även flygflottiljer. Det fanns i socialdemokratiska riksdagsgruppen en fascination på en del håll över den här moderniteten och nedläggningar blir då problematiska.¹² Jag måste säga att på det stora hela; när man är statsråd blir man, som ni har noterat, lätt utskälld. Man blir utskåpad i media på ett tungt sätt. Det har kanske inte alltid varit så, men idag är det på det viset. Man har också popularitetsmätningar från svenska folket. Men de byggs upp på den bild som förmedlas i media. Är man negativ så märks detta och ser man dessutom tråkig ut och så vidare så får man låg uppskattning. Men jag måste säga det att efter att ha genomfört det här. Jag kan återkomma till att det finns några nyanser. Men jag är fortfarande överraskad över hur en av de största förändringarna av det offentliga systemet som har genomförts. Den är jämförbar med om man ska dra till med något av det som låg i 1990-talets sparpaket eller avvecklingen av bostadssubventionerna. Alltså en otroligt stor förändring berörande det som du [Fredrik Eriksson] säger är den största myndigheten i landet, med massor av människor. Det kommer jag ihåg att jag skrev i min dagbok. Jag var nästan inte utskälld alls. Jag fick nästan inga brev, det var på den tiden man skrev brev och inte mejlade, det hade bara börjat komma igång då. Det var mycket lite av utskällning och förnedring varken av individer

¹² Avser moderna och högteknologiska försvarsinstallationer, särskilt flygflottiljer.

som skrev och hörde av sig eller genom media. Så, jag är faktiskt i ljust av detta, när jag vet hur det kan gå när man är minister och rikspolitiker överhuvudtaget, faktiskt positivt överraskad måste jag säga. Samtidigt ska ni veta det att, är man minister och har varit det ett tag så är det sådana otroliga risker för katastrofer, mediamässigt och imagemässigt. Har man fått en negativ image är det nästan hopplöst att ta sig ur det. Så att kunna göra så här stora förändringar med alla dessa implikationer, det är jag faktiskt tillfredsställd med.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Anders, hur ser du på den här frågan? Är det här vad ni ville höra; nämligen ersätta förband med mer informationsteknologi och bättre analyser av information? Var det här vad man ville höra?

Anders Svärd

Jag kan börja med att säga samma sak som det Björn slutade med, nämligen att jag känner tillfredsställelse med det som vi tillsammans, i olika konstellationer, lyckades åstadkomma. Jag kan däremot inte säga som Björn att det var konstigt att jag aldrig blev utskälld, för det blev jag, både lokalt och ibland av riksdagsgruppen.

Det var inte alldeles så där enkelt att alltid förklara det här med konceptet mindre men vassare. Men det blev ändå det som blev. Det var naturligt att visa på det här gigantiska, som vi hade massor av på papperet men som i verkligheten inte fanns [dvs. krigsförbanden]. Det kunde vi inte fortsätta att lägga pengar på, och dessutom skapa svarta hål i ekonomin. Vi måste göra någonting åt det här. Jag har aldrig ångrat att jag tackade ja när Olof Johansson frågade mig om jag ville sitta i försvarsberedningen och i försvarsutskottet och hantera de här frågorna trots allt skäll jag har fått. Men jag har också fått många goda vänner efter de här utskällningarna så det är inte bara negativt, naturligtvis inte. Men det hör till saken att det var nödvändigt med neddragning-

arna och det vi gjorde var det som gick att göra då. Sedan finns det fortfarande saker som måste göras. Jag hör till exempel inte till dem som tror att det inte måste vidtas ytterligare organisationsförändringar eller strukturförändringar, som den nuvarande regeringen menade någon gång i september i en Brännpunkts-artikel [i *Svenska Dagbladet*]. Utgångspunkten var på något sätt att nu är allt frid och fröjd och nu har vi ekonomin i ordning. Jag tror fortfarande att man behöver vara vaken för att fortsatt reformera och göra bättre, göra det vi ska ha ännu vassare. Jag kan stanna där.

Gunnar Åselius

Björn von Sydow nämnde en passant här att han förde dagbok. Det tycker en historiker är spännande. Är det någon annan av er som fört dagbok här?

Owe Wiktorin

Jag har inte fört dagbok men jag har fört anteckningar, och jag har en del papper som ligger osorterat fortfarande eftersom jag är lat av naturen. Men det är ingen formell dagbok.

Gunnar Åselius

Inte som Lennart Ljung till exempel?¹³

Owe Wiktorin

Nej. Får jag bara kommentera det här med målbilden? Jag tycker att en stor styrka med den här omställningen var att på politisk sida och på militär sida var vi eniga om vart vi skulle gå. Det gjorde att processen löpte lättare. Däremot så har jag svårt att även i backspeglarna acceptera den hantering som blev av processen i ekonomiska termer och då är jag tillbaka vid den här dammluckan som man öppnade 1996 i och med anpassningsfi-

¹³ Lennart Ljung (1921–1990), överbefälhavare 1978–1986. Hans dagboksanteckningar finns utgivna i två band som *Överbefälhavare Lennart Ljungs tjänstedagböcker 1978–1983 och 1984–1986* (Stockholm 2010).

losofin. För vi lade fram, på regeringens uppdrag, hösten 1998 förslaget om vart vi skulle gå. Det var en omstrukturering av försvaret i ordnade former och som Johan sa ”visserligen med en svacka i kapaciteten under en tioårsperiod, som vi såg dock att vi kunde acceptera på grund av situationen i omvärlden.”

Vi lade fram det den 10 oktober och den 12 oktober så kommer beskedet att 15 miljarder dras bort från försvaret de kommande tre åren. Det var dels teknikfaktorn som man tog bort, det vill säga kompensation för att materielen stiger i pris. Då tog man bort en och en halv procent och det var den mindre delen. Den andra och större delen var den stora omläggningen av materielanskaffningen. Där hade vi tidigare betalat förskott till industrin när man lade utvecklingsbeställningar. Nu ändrades systemet så att industrin istället skulle låna upp pengar till utvecklingsarbetet och sedan komma tillbaka till försvaret och få betalt vid leveranstidpunkten. Det är klart att det här gav våldsamma förskjutningar, uppemot 15 miljarder under en treårsperiod i betalningsflöde där vi först hade för mycket pengar vilket då statsmakterna och finansdepartementet gärna drog in och sedan lovade riksdagen i två eller tre beslut, två, tre år i följd att det här ska hållas neutralt mot försvaret. Dagen efter att vi publicerade underlaget så kom alltså det här beskedet; pengarna kommer inte tillbaka. Vi satt då helt plötsligt i en situation där en tredjedel av pengarna för att genomföra omställningsprocessen i ordnade former saknades. Här var det bara att konstatera att det inte gick ihop. Vi fick gå till regeringen och konstaterade att underlaget måste göras om. Sedan var den politiska processen tämligen oordnad.

Jag vill påstå att någon diskussion om ambitionsnivå, säkerhetspolitisk risktagning och försvarspolitiska behov – det fördes inte, utan det här styrdes helt och hållet med ekonomin som grund. Till vår förvåning inom försvaret så efter nyår 1999 till och med framme i mars tror jag. Mycket sent, kom beskedet från regeringen och Centerpartiet att nu skulle ramen dras ned ytterligare med fyra miljarder per år. Underlaget skulle publiceras i maj det vill säga med två månaders varsel. Med kort framförhåll-

ning ändrades de ekonomiska villkoren ännu en gång dramatiskt, vilket var nästan en omöjlig situation rent arbetsmässigt.

Neddragningarna blev så omfattande att var svårt att överblicka de försvarspolitiska konsekvenserna. Istället för en ordnad ominriktning mot en ny målbild gällde att skära bort för att reducera ekonomin till givna ramar så snabbt som möjligt. Det var en omöjlighet att få enighet. Så i och med det här underlaget som publicerats i maj 1999 var det fullt klart att den militära enigheten var som bortblåst för nu såg man hur mycket det här kommer att kosta i nedlagda förband. Vi lade fram förslaget och jag konstaterade sett utifrån ÖB:s utgångspunkter att ambitionsnivån och den säkerhetspolitiska risktagningen var alldeles, alldeles för hög. Då hemställde vi från försvarets sida att regeringen skulle ompröva de försvarspolitiska ambitionerna mot de säkerhetspolitiska mål man hade. Det här skedde först senare men det ledde självfallet inte till något resultat.

Jag tycker att den här bilden måste man ha med sig när man ser på processen. Det har alltså varit en fullständig styrning i mycket hårdhänta termer med ekonomiska nedskärningar som har kommit slag i slag. Det ena ovanpå det andra, när vi hela tiden drivit kravet att långsiktighet är ett måste. Hade man sagt från början i processen att det är till den här nivån ni ska ned så är det självklart att försvaret måste acceptera det. Det är självklart att det går att komma dit i ordnade former men nu blev det stegvisa nedskärningar som gjordes i trappsteg som gjorde att processen var nästintill omöjlig att hantera, både psykologiskt och rent praktiskt. Sedan efter det att jag lämnat så fortsatte den här processen i ytterligare steg, men det är andra som får ta den historien.

Gunnar Åselius

Anders.

Anders Svärd

Jag vill bara säga alltså det här trappstegsvisa, det kommenterade jag redan i mitt första inlägg – att man gör det som är möjligt och man får fortsätta om man inte har gjort tillräckligt mycket. Men jag vill protestera mot en sak. När Owe säger att det överhuvudtaget inte förekom diskussion om säkerhetspolitiken.

Owe Wiktorin

Ja, det var hårt sagt.

Anders Svärd

Ja, det var hårt men det är därför jag reagerar också. Därför att det faktiskt var så, bara ett exempel, vi förde mycket diskussioner i försvarsberedningen och i andra sammanhang kring frågan. Det var två punkter, ”hur urdålig var nu den ryska militärmakten?”, det var det ena. Den andra frågan som vi faktiskt diskuterade, som var av säkerhetspolitisk karaktär var vilket intresse skulle Ryssland ha att inom överskådlig tid hoppa på Sverige. Kalla det för rudimentärt men det var i alla fall en diskussion om de här sakerna. Det var inte så att vi bara gjorde som finansministern sa, utan vi hade en diskussion om de här sakerna.

Björn von Sydow

Jag vill kommentera och jag fick en tankeställare alldeles nyligen när jag fick läsa FOI:s projekt om Försvarsmaktens kostnader.¹⁴ Där har man gått igenom den ekonomiska utvecklingen från 1992 års beslut fram till det senaste, 2008 vill jag minnas att de fångar in. Det är förvånansvärt egentligen att deras analys, det är mycket invecklat det här med hur nettoprisindex fungerar inklusive anslagsförordningar och alltihop, men nettoresultatet av deras analys är det att vi idag har ett försvar som kostar ungefär 40–41

¹⁴ Peter Nordlund, Mikael Wiklund och Bernt Öström, ”Det svenska försvarets anslagsutveckling: kostnadsutveckling och priskompensation”, FOI-R maj 2009 och Peter Nordlund, ”Kostnadsutveckling för försvarsmateriel”, FOI-R juni 2011.

miljarder kronor. Det som har hänt under de här åren från 1992 till 1998 är att 15 miljarder har försvunnit, 15 miljarder. Jag är själv förvånad över att det inte är mer. Då frågade en deltagare på en debatt där jag var med, om det var årligen. Nej, det är totalen säger forskningsledaren då. Peter Nordlund hette han. Så man får vara ödmjuk i tanken om vad som blir slutresultatet.

Att det var besvärliga förhållanden det berodde bland annat på att finansminister Åsbrink hade gjort upp med Miljöpartiet och Vänsterpartiet, men framförallt Miljöpartiet om neddragningen. Enligt min uppfattning han hade aldrig talat med mig i förväg och han hade troligtvis inte talat med statsministern heller, och om ni kommer ihåg så avgick han någon gång i mars eller april 1999. Det gick inte att ha ett samarbete i regeringen med den finansministern och det var nog inte bara statsministern som var rätt lättad när Bosse Ringholm kom in. Det var en bättre finansminister. Så det jag vill säga är att det var kärt och vi var en minoritetsregering. Finansministern [Erik Åsbrink] hade gått vid sidan av statsministerns förhållningsorder om att försvarspolitiken sköts med Centerpartiet. Vi hade ett bra samarbete, men centern hade försvagats efter valet 1998, så det behövdes ytterligare något eller några partier. Det var en svår situation, men finansministern föregick den på ett uppseendeväckande sätt. Sedan vill jag bara säga en sak när vi talar om det nya och jag får också säga någonting om vad vi gjorde av det gamla. Glöm inte bort det som vi överlämnade som gåvor till Estland, Lettland och Litauen. Det plockades ut ur de befintliga infanteribrigaderna, de bästa bataljonerna. Man tog bort en del av de mekaniserade delarna, rätta mig om jag har fel, infanterikanonvagnar togs bort och det var inga artilleripjäser med, men i övrigt var bataljonerna intakta. Också luftvärnsartilleri tillfördes. Det betydde i det stora hela att vartdera landet fick en brigad på 1980 års nivå. Jag tittar på arméofficeren här, är det rätt?

Johan Kihl

Ja, nästan.

Björn von Sydow

Man kan säga det att, jag vill inte vara cynisk och säga att Sveriges försvar sköts bäst av Estland, Lettland och Litauen men nog var det bra att det kom till användning. Det var inte så att det maldes ned och försvann. De bästa komponenterna i den infanteridominerade delen av armén gick dit, och spelade åtminstone fram till 2005, när de blev Nato-medlemmar en viktig roll i suveränitetsskapandet. Så jag vill modifiera det här när vi tänkte oss det moderna försvaret som Johan och Owe säger. Vi skulle satsa på det nya men samtidigt kunde det gamla fylla ett behov i de här länderna. De hade en situation som påminner om Finlands och då är det fortfarande gamla metoder som behövs för att skapa avskräckning och jag tror man kan säga att det har varit rätt lyckat. Det var många officerare som på olika sätt biträdde de tre försvarsmakterna där med deras modernisering.

Fredrik Eriksson

Jag får tacka så mycket. Bara kort information från min sida. Det är dags att ta en paus. Men om det är två saker som nämnts och har nämnts upprepade gånger, så är det industrins roll och finansministerns roll i de här processerna. Vi kommer att återkomma till de här frågorna efter pausen. Tack auditoriet! Så 20 minuters rast vila från och med nu.

Fredrik Eriksson

Det här är ett välbesökt seminarium. Jag vill hälsa välkomna tillbaka från kaffet, och samtidigt passa på att skicka runt en närvarolista. Vi är trots allt på en högskola och sen blir det tenta. //skratt// [Någon: Påverkar det statsbidraget?]. Precis! Nej, det är bra för bokföringen vad det gäller vår verksamhet, sådant tycker ledningen om.

Nu börjar vi komma in på det som är vårt tredje tema. När vi började brottas med den här frågan, hur man förändrar en kloss, som vi kallade det när vi diskuterade förra veckan. Vad handlar det om egentligen? Det var för oss en väg in i beslutsfat-

tandet och de problematiker som finns med, om man läser litteraturen. Det är nämligen så att flera av de här försvarsbesluten som fattats innebar att man tänkte ut en organisation för framtiden. Sedan, någonstans under resans gång, blir inte de här planerade organisationsmodellerna införda. Vissa av dem kollapsar, av olika anledningar. Men ett av sätten att komma in i den här problematiken, slog mig när jag läste en offentlig utredning. Kent Zetterberg som sitter här, en av skribenterna i utredningen som handlar om de två kulturerna. Två olika kulturer möts, militär kultur kontra politisk kultur. Den här utredningen som jag talar om handlar egentligen om ledningsförändring, Lemo-reformen – Ledningsförändring i Försvarsmakten.¹⁵ Om man säger att antalet förband och brigader och så vidare har minskat drastiskt så är en annan sak som det har fört med sig att ledningsstrukturerna ser annorlunda ut idag. Det var också något som man tänkte sig måste se helt annorlunda ut. Men det dilemma som beskrivs i den här offentliga utredningen från 1996, det är kommunikationen mellan experten och politiken. Det här är ett universellt problem och finns över hela världen där man diskuterar ungefär samma saker. Det här är också något som beskrivits i Sverige, under det tidiga 1900-talet av Anders Berge som var historiker vid Stockholms universitet. I hans analys av pansarfartygsfrågan före andra världskriget beskrevs exakt samma problematik.¹⁶ Det är frågan om militär kontra politik. Det som Kent Zetterberg och andra skriver är att militären ser sig och har ofta sett sig som en säkerhetspolitisk elit med oberoende och självständigt ansvar för ett specifikt område. Politikerna har sett sig som de som har den stora övergripande blicken på problemen. Det är även de som beslutar om budget och dylikt. Det är frågan om förhållandet mellan expert och politik som vi hade

¹⁵ Klaus-Richard Böhme, Bo Huldt och Kent Zetterberg, ”De två kulturerna: politisk styrning och försvarets ledning i ett historiskt perspektiv”, i *Utredningen för utvärdering av försvarets ledning och struktur*, SOU 1996:130 (Stockholm 1996).

¹⁶ Anders Berge, *Sakkunskap och politisk rationalitet: den svenska flottan och pansarfartygsfrågan 1918–1939* (Stockholm 1987).

tänkt börja brottas med nu. Jag lämnar över till Gunnar för att ställa första frågan.

Gunnar Åselius

Tack Fredrik för din översikt här. Jag tänkte då återigen börja med att vända mig till Owe Wiktorin. Då är frågan om hur du på ett generellt plan skulle vilja beskriva den här skillnaden mellan kulturerna, utifrån egna erfarenheter naturligtvis? Om vad du upplever som officer, med din tidigare erfarenhet, dina tidigare utbildningar? Var du rustad tyckte du, att kommunicera med de politiska motparterna på ett sätt som de skulle förstå? Tycker du att det på den politiska sidan fanns en tillräcklig insikt för att kommunikationen skulle fungera? Finns det några sådana här konfliktpunkter som du upplever ständigt kom tillbaka i det här förhållandet? Möjligen har det berörts tidigare, exempelvis den speciella relationen till finansminister Åsbrink?

Owe Wiktorin

Jag höll på att säga, först så är det ju nästan så att man skulle börja internt inom försvaret, för det låter på er som om den militära kulturen är enhetlig och det är en enda kultur. Men så är det inte, för det finns en mängd olika subkulturer inom försvaret som är nog så konfliktfyllda som den militär-politiska dimensionen.

Vi kanske ska släppa dessa och sen gå till den militär-politiska relationen trots allt. Jag uppfattar det som att många politiker, dock inte alla, ser på försvaret som, ”det här är någonting som katten har släpat in och som egentligen inte är önskvärt.” Det här tror jag baseras på det faktum att den militära organisationen är satt att hantera det yttersta våldet som samhället förfogar över. Det är klart att det här inte är någon attraktiv verksamhet sett med politikerns ögon. Man skulle helst vilja ha en fredlig värld där inte sådant här behövdes och det vill vi väl alla. Där finns i grunden ett motsatsförhållande där man egentligen tar avstånd. Det här gör att många politiker, återigen inte alla, varken vill sätta sig in i problematiken som den militära organisationen har, eller har

skaffat sig kunskap för att hantera det här. Å andra sidan kan man säga att på militär sida så finns då motsvarande attityder åt andra hållet, där man säger att ge oss bara pengarna så ska vi nog fixa det här och lägg er inte i resten. Vi är duktiga på att slåss och ni begriper inte det här. Så det finns en motsatsställning som gör att kommunikationen inte är lätt redan från starten.

Sedan är det också så att försvaret är en stor och komplex organisation att sätta sig in i om man inte har haft med den att göra under lång tid. Det här försvarar också. Sedan, till det här kommunikationsproblemet, ska då komma personkemin som vi var inne på med Åsbrink. Bara för att undvika missförstånd måste jag säga att kommunikationen, i varje fall mellan mig och försvarsministern, gick mycket lättare och nästan friktionsfritt när Björn von Sydow tillträdde, jämfört med hans föregångare som jag kanske inte ska lämna mitt omdöme om. Så det finns en personkemi i det här som också är viktig. Den sprider sig sedan nedåt i organisationen och när minister och överbefälhavare arbetade sida vid sida så hade vi mellan staben och departementet också ett djupt och förtroendefullt samarbete som överbryggade de här spänningarna. Trots att vi hade skilda uppfattningar i sak så kunde vi diskutera på ett lugnt och bra sätt. Under tidigare perioder var det närmast det motsatta, där misstänksamhet och separata utredningar ersatte dialog. De budgetbekymmer vi hade när jag tillträdde som överbefälhavare efter krondevalveringen förnekades av ministern och departementet. Istället för dialog tillsattes en separat utredning med Luftfartsverkets före detta generaldirektör Bengt Johansson, Inga-Britt Ahlenius och några till. De skulle granska frågan och det är klart att då blir det konflikter och då står man i harnesk mot varandra.

Ifrågasättandet inför 1998 års beslut, om det verkligen saknades pengar är ett annat exempel. Det ska finnas pengar så gör vad ni blir tillsagda att göra och det ska inte minskas på någon ting. Den här typen av attityd gjorde att det blev friktioner. Sedan fanns andra konflikthanledningar, exempelvis det här stora Arbogabräket. Det vill säga frågan om var flygmotorunderhållet

skulle förläggas. Vi skulle lägga ned det som fanns i Arboga och försvarsministern i form av Thage G Peterson gick ut och sa att det försvarsindustriella komplexet, med ÖB och materielverket i spetsen tillsammans med industrin är nu ute efter att avveckla den socialdemokratiska regeringen. Det blev en stor och högljudd offentlig debatt som inte gagnade relationen mellan ministern och mig. Det här satte sina spår i relationerna och jag tyckte att under startperioden för mig som ÖB så var kommunikationen rätt svår. Jag tror inte att det bara var jag som hade svårigheter utan hela atmosfären var infekterad och svärgenomtränglig. Sedan under andra halvan av min ÖB-period så var det nästan det motsatta förhållandet. Trots att vi hade sakmotsättningar kunde vi hantera det här. En del ligger väl i personkemin men jag tror också att det finns den här kulturella motsättningen mellan försvaret och politiken. Det är nödvändigt att ha ett för svar men det är egentligen inte någonting som är önskvärt och därifrån den sprungna frågeställningen.

Gunnar Åselius

Jag tänkte bara identifiera en följdfråga här som möjligen kunde intressera Björn von Sydow att kommentera också. Den här typen av konflikter finns i de flesta länder och beskrivs ungefär på samma sätt överallt. Finns det något speciellt i Sverige? Vi har ju den här förvaltningsstrukturen med självständiga myndigheter där ÖB är någon sorts generaldirektör som kan hävda en form av autonomi gentemot den politiska makten. I många andra länder har man flyttat in militärledningen i försvarsdepartementet och det är fullkomligt självklart att man ministerstyr ungefär som utrikesministern i Sverige styr utrikesförvaltningen, för det här är inte vilket ämbetsverk som helst utan det här är en verksamhet som är politisk och bör styras.

Björn von Sydow

Ja, tack för den frågan. Jag har försökt ställa mig precis samma fråga när jag höll mitt inträdesanförande i Krigsvetenskapsaka-

demin, publicerad i den numera något mindre gula nummer 1, 2010.¹⁷ Där tar jag upp just denna fråga. Den belyses just av det där att det fanns en uppfattning i den regering där jag ingick och min företrädare menade det att det inte fanns konstitutionell grund för Försvarsmakten att ifrågasätta eller inleda ett förändringsarbete utan formellt uppdrag. Medan jag i den här artikeln, den är visserligen skriven efter det att jag slutade som minister, anser att i denna konstitutionella del, där ska myndigheterna lösa frågor, sakligt och allsidigt. I det ligger också en rätt för en myndighet att ta upp frågor med regeringen och indirekt med riksdagen. Förändringar som myndighetsledningen anser är betydelsefulla eller relevanta kan tas upp. Det hindrar inte att man ska ha och måste ha ett underhandsresonemang om sådana här saker. Vi hade jag kan verkligen vidimera vad Owe säger och även i mina dagboksanteckningar så är det otroligt många samtalstillfällen vi har, likaså med Johan Hederstedt som efterträdde Owe. Därför så kan jag säga att svaret är ja på din fråga. Jag anser att regeringsformen ger underlag för en initierande och förslagsställande kraft hos en myndighet och dess chef. Men jag kan inte förneka att samtidigt hade vi otroligt mycket kontakter. Det kunde vara flera kontakter i veckan. Nu har jag sett att det har kommit utredningar som talar i annan riktning. Många myndighetschefer känner att de aldrig får komma till ministern egentligen, och nästintill inte till statssekreteraren utan man talar med departementsråd. Det anser jag är fel, det var inte min erfarenhet och jag tror inte det ska vara så heller. Så man måste nog acceptera båda varianterna.

Sedan vill jag kommentera en punkt till och det är det här personliga. Jag tror att Owe Wiktorin och jag fann varandra. Jag brukar säga när Owe inte är med att han egentligen skulle ha varit en typisk svensk KTH-professor med egen forsknings-

¹⁷ Björn von Sydow, "Regeringen, förvaltningen och parlamentarismen. Inträdesanförande i avd V den 1 december 2009", *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift 2010:1*, s. 26–36. Tidskriften kallades allmänt "Gulan" på grund av dess färg.

grupp. Han driver den här gruppen och dess framgångar kommer naturligtvis att slå stora delar av världen med häpnad. Det kommer sedan att bli föremål för industriell exploatering och så vidare, en stor teknologiprofessor alltså. Sedan kan jag säga det – det brukar jag inte heller säga till Owe – att jag är klart överskattad som intellektuell. Men jag är däremot underskattad som doer. Jag är faktiskt en ganska bra krishanterare, och det gör det att jag hade sinne för hur krishantering skall gå till rent praktiskt. Jag kan säga er att jag inte var imponerad av det jag mötte. Nu flyttar jag mig tillbaka i tiden – jag har förberett mig lite för perioden i slutet på nittioalet. Innan det stora amerikanska anfallet på Saddam Hussein så hade det skett en stor uppladdning. Det hade varit nära många gånger. Ett tillfälle var 1998 under Clintons period. Det var samma konstellation – västmakterna som ansåg att det fanns B- och C-vapen i Irak. Detta måste stoppas och det måste genomföras ett preventivt angrepp. Ryssland ställde sig mot detta och samtidigt rådde oklarhet var FN stod i frågan.

Då när vi frågar Försvarsmakten och myndigheterna ”Vad finns det för resurser för oss att kunna bidra om det blir ett säkerhetsrådsbeslut?” Det visade sig att det enda som fanns tillgängligt för att sättas in var Herculesflygplanen och till och med det var tveksamt. Detta för att man inte var säker på de elektroniska motmedlen. Samma sak var det för övrigt för Danmark och Norge. Deras Herculesmaskiner var inte heller rustade. Det upplevde jag som en brist på tillgänglighet i en situation där den kollektiva säkerhetsprincipen skulle kunna tillämpas, om säkerhetsrådet hade fattat beslut om ett ingripande. Nu avvecklades den här krisen 1998 och sedan kom den igen så småningom. Men jag vill bara säga det att jag är överskattad som intellektuell och underskattad som doer och därför faktiskt, så kunde vi finna varandra många gånger.

Gunnar Åselius

Anders Svärd, och sedan Johan Kihl.

Anders Svärd

Lemoutredningen nämndes i din föredragning här och låt mig påminna om att efter Lemoutredningen kom det en utredning som hette *UTFÖR*.¹⁸ Där pekade man bland annat på svårigheterna för ÖB med hänsyn till att Försvarsmakten var närmast att betrakta som en federation där ÖB hade att försöka pussla ihop det hela.

Det var lite det som Björn von Sydow pekade på fast inte gick in på. Jag tänkte att om jag skulle kunna påverka något kommande så är det ett par saker som jag skulle vilja lyfta fram mot bakgrund av det jag varit med om. För det första skulle jag likt Norge flytta strategiavdelningen till försvarsdepartementet. Jag tycker att det är alldeles fullständigt vansinnigt fel att en myndighet sköter de strategiska frågorna för de är nämligen politiska, och i det ligger säkerhetspolitik och andra saker. Det hade vi en diskussion om Björn och jag. Det kommer du ihåg? Jag tror inte du var emot det men det blev ingenting av det. Men det skulle vara ett sätt att tydligare klargöra vem som har ansvar för vad. Jag skulle som en konsekvens av det vilja att man från den politiska sidan inte lägger sig i detaljer när det som man strategiskt bestämt sig för, sedan ska genomföras. Alltså att man styr med mål och inte i detalj, för det har varit ett väldigt kacklande om stort och smått även från den politiska sidan, vilket ibland till och med har gjort det lite svårt att följa upp. Man har varit inne från departementet, alltså med tjänstemän och så vidare och under hand gett besked.

Det behövs en klarare ordning där och det norska systemet, eller det som man gjorde i Norge tror jag förtjänar att efterföljas. En andra sak som jag inte skulle gå med på om jag hade veto, är att låta Försvarsmakten, från 2001 var det väl ungefär, avveckla den övertaliga materielen och personalen, samtidigt som man skulle bygga upp någonting nytt för 2004. Jag vill påstå att det är direkt omöjligt att i en sådan organisation med sådana gemen-

¹⁸ SOU 1996:123 *UTFÖR* är en förkortning av Utredningen för utvärdering av försvarets ledning och struktur.

samma intressen att få till stånd den här avvecklingen. Det är inte så att man bara brukar skoja om ”förrådare” som slår vakt om varje bult och så där. Det finns förrådare på alla nivåer i en sådan här organisation. Men det man här borde gjort var att köpa in någon annan eller låta en särskild organisation som inte hade den där täta kopplingen göra organisationsförändringen. Jag tror att det var försvårande för er som skulle leda förändringarna, att det fanns olika intressen som kunde gå parallellt. De var de två sakerna jag ville tillägga.

Fredrik Eriksson

Johan Kihl.

Johan Kihl

Det är en intressant fråga det här och jag kan nämna det att när man sitter som chef för högkvarteret så har man 1400 anställda och så levererar man underlag till regeringen. Inom parentes var det en hög politiker som frågade mig en gång, ”Hur kan det behövas 1400 man att leda Försvarsmakten som vi har skurit ned så mycket?” Då sade jag att, ”Det inte är fråga om det utan det är bara 140 man som leder Försvarsmakten. Vad gör resten? Jo, de svarar på frågor och levererar underlag åt politiker.” //skratt// Det kan man skratta åt, men det ligger mycket sanning i det. Alltså ett underlag som man lämnar till regeringen inför ett försvarsbeslut är ungefär 1 000 sidor som man suttit med. Vid sidan av det svarar man, om vi tittar under mina år, ungefär på 900 separata frågor. Sen är det inga ja- eller nej-frågor, utan det är små utredningar som man levererar till departementet. Det mesta står i och för sig i underlaget men eftersom man inte läser det på politiskt håll får man svar på frågorna ändå. Men det problemet som vi upplever är att, det är mycket ambitiöst arbete och ni som har varit i högkvarteret vet hur mycket man jobbar för att ta fram de här underlagen. Det är det bästa man kan presentera och naturligtvis är det så att varken chefen för högkvarteret eller överbefälhavaren kan alla detaljer i det här underlaget.

Det räcker inte, vågar jag påstå med bra relationen när man sedan lämnar över underlaget till försvarsdepartementet, som då består av förutom av en utomordentlig minister och kanske av en statssekreterare och annat. Det består av en massa handläggare och en del är mycket begåvade och försvinner sedan till finansdepartementet och de andra är kvar. Men de här 100 människa dissekerar innehållet och föredrar för ministern och det är säkert ambitiöst. Men det jag vill säga med det här är att jag delar helt uppfattningen som Anders Svärd uttalade. Jag tror att det vore mycket bättre om man hade strategiledningen och de här planeringsorganen hos ministern och fick möjlighet att med större styrka utreda frågorna. Departementet är egentligen för svagt gentemot myndigheten. Då uppstår lätt sådana här konflikter mellan människor och det är inte bra. Jag är inget bra exempel på hur man hanterar politiker, det är ni väl medvetna om allihop? Men det här är ett stort problem och jag tror att det skulle underlätta om det var kortare avstånd mellan den militära ledningen, den strategiska ledningen, ministern och den högsta politiska ledningen. Då tror jag att det skulle underlätta dialogen och det skulle underlätta inriktningen. Det är svårt för departementet att möta en så stark organisation som högkvarteret och börja argumentera mot.

Owe Wiktorin

Får jag bara göra en kommentar. Det finns säkert många goda skäl för att sätta in strategiavdelningen i departementet. Jag ska inte förneka det. Men jag är helt övertygad om att omstruktureringen mot ett nytt försvar inte hade blivit av då, för då skulle Försvarsmaktens ledning säga not invented here!

Johan Kihl

Ja, det är risk.

Fredrik Eriksson

Björn.

Björn von Sydow

Jag vet inte om Anders var lite för snäll mot mig som vanligt när han sa att jag inte hade några invändningar mot det där. Det blev ingenting under min tid på den här punkten. Anders är alltid väldigt snäll men ni måste tänka på det att regeringskansliet fungerar som gemensam beredning. Det vill säga att inga ärenden kan beslutas om i regeringen annat än efter att alla berörda departement och ministrar med särskilt ansvar för olika delar har gett sitt klartecken. Det betyder att praktiskt taget att i alla ärenden så har man gemensam beredning med finansdepartementet och många gånger med UD, ibland med näringsdepartementet och andra. Då ska regeringskansliet och statsrådsberedningen, som är en stor organisation numera. Under Göran Persson var det något hundratal individer varav de flesta är politiskt rekryterade. Ett fåtal men dock mycket dugliga naturligtvis är icke politiska. Då är man inne på lite av det som Owe antydde att få in de olika departementens ställningstaganden. Det betyder att finans, UD och statsrådsberedningen ska vara inne i processen. Det är slutsatser som ska dras och uppdrag som ska lämnas ut på grundval av texter som har författats i den här enheten. Det ligger någonting i båda sakerna här. Både det som Anders och Johan säger vore naturligt. Men det ligger samtidigt någonting i det som Owe flaggar för här. Processerna hade antagligen kört fast. Det hade nog kört fast i regeringskansliet av det skälet att finans och UD och andra kanske hade ifrågasatt förändringarna. Så jag vill säga att helt självklart är det inte. Det blev ett mellansystem som utvecklades framför allt med två andra ärade herrar generaler, Hans Berntsson och kustartilleriets Göran Gunnarsson. De ledde arbetsgruppen mellan försvarsdepartementet och Försvarsmaktens ledning högkvarteret. Båda arbetade då tajt och med gemensamma granskningar av underlag och lotsade fram många av de ställningstaganden som gjordes. Så jag vill säga att det man hela tiden kan komma långt i är *faktisk* samverkan. Det tål att tänkas på. Jag vill inte avskrika ”vänstersidans” [avser panelens placering] sätt att argumentera här, men

jag vill säga att alldeles självklart är det inte att det skulle passa vårt system, med vår tradition och det som regeringsformen ändå talar om, nämligen att regeringen inte går in i hur en enskild myndighet utövar sina befogenheter riktat mot individer eller kommuner. Yttermera finns en intellektuell självständighet.

Sedan så tål det att tänka på hur hela forskningsfronten är när det gäller försvarsfrågor. Jag fick höra det i pausen av Helge Löfstedt här att det kanske är så att vi ska vara positiva till säkerhets- och försvarspolitisk forskning i högre grad än vad vi är. Jag kan inte riktigt bedöma hur situationen är. Men det känns som angeläget och jag minns att jag försökte i alla fall hålla mig orienterad om det som kom från dåvarande FOA och så vidare. Det var också därför det var intressant att höra föredragningar med amerikanska talespersoner om hur de hade det i sitt system och vad de åstadkom. Jag kommer också ihåg att jag fick impulser av detta. Jag menar att skulle man kunna bli general eller amiral i Förenta Staterna, så behövdes definitivt en civil masterexamen. Många gånger skulle du ha disputerat. Det krävdes en amerikansk doktorsexamen, och det behövde kanske inte vara direkt inriktat på det du skulle göra. Men för de högsta graderna, jag skulle väl tro, generalmajor, generallöjtnant och uppåt i USA är det en hög akademisk meritering som krävs. Det måste jag säga att det kändes att det här var två kulturer som i Sverige kommit att leva separerat och som behövde föras samman. Det togs en del steg när det gäller Försvarshögskolan och sådant men det finns säkert mer att tänka på. Detsamma gäller i Tyskland, att de tyska höga officerarna alla definitivt har en civil akademisk meritering. Det är en självklarhet i förbundsrepubliken.

Fredrik Eriksson

En kort kommentar av Anders Svärd och därefter tänkte jag ställa en ny fråga.

Anders Svärd

Ja mycket kort. Det som Björn säger, är naturligtvis en korrekt beskrivning. Det är möjligt att jag var för positiv, men det var inte för att jag försökte vara det. Men jag kommer ihåg att vi ändå var ganska intresserade av frågan och vi hade en rad konstitutionella experter, för att se om det var möjligt. Vi kom fram till att det var möjligt ur rent konstitutionell synpunkt. Det var så långt vi kom. De här säkerhetspolitiska bedömningarna som du säger, som kanske skulle vara en svårighet om man hade det på det viset [med strategiavdelningen i departementet.] Men svårigheterna kommer ändå förr eller senare. Problemet nu är att de kommer som resultat av en myndighets arbete, medan de här riktigt grundläggande strategiska frågorna borde vara klarlagda från regeringens sida, så att myndigheten kunde svara på detta.

Det som finns idag, du använde begreppet *faktisk* samverkan, det finns hela tiden. Alltså vi får inte ha något ministerstyre, men ÖB och försvarsministern måste naturligtvis träffas ofta. Den som vill påstå att det inte sker någon påverkan under de träffarna, vill jag se i vitögat. Det är klart att det är därför man träffas. Då kan man säga, inte helt seriöst men ändå att, det är en sorts ministerstyre fast det egentligen inte är ministerstyre. Detta är en förutsättning för att det ska fungera. Jag tillhör dem som tycker att vi ska ha ministerstyre, men det ska vi inte diskutera idag. Men det skulle vara tydligare vem som har ansvar för vad och lättare att i efterskott utvärdera och säga att det här sa ministern men det ni levererat är fel. Nu sitter man där och rör i samma sandlåda med alla problem som det medför.

Fredrik Eriksson

Nu kommer vi till en av de här centrala frågorna. Owe Wiktorin sa här att man kanske inte ska betrakta Försvarsmakten som en monolit som talar med en röst. När man läser in sig på det här området beskrivs många konflikter om hur försvaret ska struktureras. Men en sak som slagit mig med litteraturen är det att det handlar om kontinuerlig omorganisation av det svenska försva-

ret, i olika vändor och omgångar. Frågan är vad som egentligen eftersträvades och vad resultatet blev. Wilhelm Agrell har beskrivit att helt plötsligt har barnet försvunnit ut med badvattnet. Det nationella försvaret hade bara försvunnit en dag. Hur ställer ni er till en sådan beskrivning? Den organisation som finns idag var det den organisation som ni eftersträvade och ville ha eller var det någon annan dynamik som ledde dithän? Alltså, vad var det som hände egentligen och vad var det som gjorde att det blev som det blev?

Owe Wiktorin

En del av att det blev som det blev är efter min tid och det får andra kommentera. Men när jag ser på det beslut som togs våren 2000 var det med vårt underlag från maj 1999 som grund. Då ansåg jag också som jag redan sagt att ambitionsnivån i det var alldeles på tok för låg försvarspolitiskt och säkerhetspolitiskt. Regeringen prövade detta och kom fram till att det var rätt nivå och därmed var debatten död. Man hade satt punkt för den debatten sett från ÖB:s horisont. Det som då låg i planerna och målbilden var helt rätt som jag ser det. Vi gick åt rätt håll, men återigen på en för låg ambitionsnivå, men marschriktningen, färdriktningen var rätt. Där var prioritet att det nationella försvaret av Sverige var första punkt. Om vi sen hade resurser över och de var efterfrågade då är det klart att vi skulle bidra internationellt och det var en viktig del. Jag tycker det är utomordentligt viktigt att poängtera att jag aldrig har föreslagit och aldrig kommer att acceptera att man sätter någonting annat än att försvara landet som prioritet ett. Annars går det inte att motivera ett försvar inför skattebetalarna, det är självklart. Sedan gled det här under resans gång tillsammans med nya ekonomiska problem efter min tid så att säga. Helt plötsligt hade man satt internationell verksamhet som prioritet ett, med alla de konsekvenser som Johan beskrev tidigare under diskussionen här. Man får inte utbildning för det väpnade angreppet och målbilden med det nätverksbaserade försvaret sjönk åt sidan. Det blev

internationella insatser, interoperabilitet, och mer eller mindre polisiära insatser som kom att dominera. Där åkte då det nationella försvaret ut med badvattnet, men det var efter min tid.

Fredrik Eriksson

Någon annan?

Johan Kihl

Ja, när Owe försvann, så blev det mera inriktat på det internationella, och det var en ganska dramatisk förändring som skedde. När vi gjorde första studien till exempel så fick vi under inga omständigheter visa på någon aktivitet utanför Sveriges gränser. Men så småningom blev det allt fler internationella insatser. Vi hade bataljonen i Bosnien, och så småningom kom det flera, Kosovo, Afghanistan och så vidare. Då kände, tror jag, de flesta förbandschefer och även försvarsinspektörerna vikten av att visa att man var en del i insatsförsvaret. Det gjorde att alla förband skulle visa på behovet av att kunna användas utomlands. Ett tecken på hur konstigt det här blev var när man skickade ned ett amfibiekompani till Tchad, efter att man först omskolat dem till pansarskytte för att det skulle passa. Men det är förklarligt för att det var ett sätt att överleva. Det gjorde då att det nationella försvaret sköts åt sidan. Det blev hemvärn och så ”hottade” man upp det litegrann, med ny uniform och bättre AK. Det här gjorde att, det är precis som Owe säger, att det nationella försvaret försvann. Det tog väl skruv på riktigt när Håkan Syrén tillträdde och sa, ”Det är här och nu, det internationella skall vara styrande”. Det blev helt förödande och det var dödsstöten för det nationella försvaret skulle jag våga säga. Det är först efteråt när det nationella försvaret egentligen helt har försvunnit som man börjar titta på och uppmärksamma det här. Jag opponerar mig litegrann mot det som Wilhelm Agrell skriver. Det jag är rädd för är att man går så långt tillbaks när man bygger upp det nationella försvaret att man försöker återgå till det som man en gång avvecklade, det vill säga det gamla invasionsförsvaret för

det vore fel. Istället måste man kunna se hur vi ska ha ett starkt nationellt försvar mot de nya hot som finns. Det har man inte riktigt funderat på här och det kräver sin behandling. Det är nu viktigt tycker jag, att alla som deltar i debatten måste gilla läget. Alltså det som överbefälhavaren kan göra och han har en utomordentligt svår situation framför sig. Han och försvarsministern behöver all hjälp de kan få för att på ett bra sätt bygga upp det nationella försvaret och det betjänas inte speciellt mycket av raljanta eller elaka skrivelser om vad som gjordes fel och vad som har gått fel.

Fredrik Eriksson

Anders Svärd.

Anders Svärd

Ja, jag har faktiskt funderat mycket på det här. Dels så har jag naturligtvis läst Wilhelm Agrell, men även tidigare funderat på vad det nu är som vi skulle behöva ha utöver det vi har. Genom att vi har militära styrkor utomlands och att det ger en positiv effekt för de förband som är hemma, har varit resonemanget hos Syrén och andra. Men nu står vi där vi står. Då har jag kommit fram till att vi naturligtvis behöver ha någonting som folkflertalet kan uppfatta är ett svenskt försvar. Då tror jag att hemvärnet, de nationella skyddsstyrkorna är själva grunden för detta. Nu har man inte sett riktigt på hemvärnet på det sättet utan man har istället haft hemvärnet mer som ett begrepp. Man har dragit ned även på det. Ett tag fanns det till och med ett förslag om att man skulle avskaffa hemvärnet. Dumt enligt min mening. Jag menar att man borde utgå från vad hemvärnet och nationella skyddsstyrkorna kan klara av och sedan bygga på med andra komponenter. Detta skulle kunna vara ett sätt att få en bättre ordning. Stödet till det civila samhället är någonting som kommer att efterfrågas i framtiden och som Försvarsmakten skulle kunna göra. Men det kan man naturligtvis inte göra om det inte finns några regementen runtomkring. Man har till exempel militära

skyddsobjekt fortfarande fast man inte har någon vidare ordning på vem som ska skydda dem. Framför allt har man inte ens en förteckning över de civila skyddsobjekten.

Det finns alltså en rad saker som man har, men just för tillfället bortser från. Då tror jag att man skulle kunna vända på kuttningen och titta på vad hemvärnet och de nationella skyddsstyrkorna kan göra där. För det är klart att hemvärnet är kostnadseffektivt och det är snabbt gripbart. Man kan på några timmar vara ute och göra det man ska. Jag tycker man borde stoppa den här minskningen och börja tänka konstruktivt. Möjligen skulle det också kunna vara så att det som Peter Hultqvist föreslog igår [på Folk och Försvar] i Sälen.¹⁹ Hemvärnet och nationella skyddsstyrkan skulle kunna vara hemvisten för deltidssoldaterna, när de inte är ute i tjänst. Alltså de borde finnas med i en organisation, och ha en hemvist. Hemvärnet och nationella skyddsstyrkorna skulle också kunna utgöra rekryteringsbas för de som vill utbilda sig militärt och göra internationell tjänst.

Fredrik Eriksson

Tack, vill Björn von Sydow kommentera?

Björn von Sydow

Tack. Vad som hände vid den här tiden i slutet på 1990-talet och som kom att få stor betydelse var också att Storbritannien och Frankrike tog ett politiskt initiativ hösten 1998. Det var i den franska medeltidsstaden Saint-Malo där Tony Blair och Jacques Chirac bestämde sig för att nu skulle man försöka ge EU en tydligare militär arm kan man säga.

Från början var vi rätt frågande eftersom VEU fanns.²⁰ Men fransmännen ville inte ha VEU kvar längre, utan man ville att det skulle vara det större EU som skulle besitta den militära för-

¹⁹ Ordförande i Försvarsutskottet och socialdemokratisk riksdagsman från Dalarna.

²⁰ Västeuropeiska unionen VEU bildad 1954 på grundval av Brysselpakten. Alla EU-länder som är Natoländer är ej medlemmar.

mågan. Sedan kommer ni ihåg att man hade ett ministermöte i Tammerfors och där kom man att fastställa *Headlines – Goals*. Jag har varit mycket positiv till att Sverige skulle vara med i de här förberedelserna för att EU skulle kunna ha en krishanterande roll. Nu har det inte blivit så. Det är slående, att man har diskuterat ett långt tag och de första operationerna fungerade. Man har utrett vad som är möjliga operationsområden. Så här långt är det inte den högsta skalan av internationell krishantering, men det ligger ändå högre än traditionell FN-peace keeping. Det finns några operationer som är rätt framgångsrika, exempelvis marinen utanför Somalia är framgångsrik. Det finns de som menar att den ganska korta operationen förra gången man hade val i Kongo, stabiliserade läget på grund av att det fanns svensk-fransk trupp tillgänglig. Sedan finns det andra saker som man står frågande inför, exempelvis den här Tchadhistorien. Men ändå verkar det som om det finns en möjlighet att man kan ta över Nato-uppgifter något längre ner på skalan. Jag tycker också att det spelar roll för oss som är alliansfria, och inte är med i Nato. Det är en bra sak för oss att vara starkt involverade och positiva till EU:s militära, säkerhetspolitiska och försvarspolitiska arm. Sedan tycker jag att det har gått, som ni säger, alltför långt i de här kraven att kunna verka internationellt. Det har blivit alltför dominerande. Där får man väl också se lite på omvärlden. Ni vet att Obama och hans försvarsminister nu deklarerar att hur det än går rent tekniskt så måste det amerikanska försvaret dimensioneras ner av budgetskäl. Man kommer nu att ha en så kallad operationsteater där man ska kunna nå ett krigsavgörande och en där man åtminstone kan hålla motståndaren stången.²¹ Sedan måste man säga att vad som har hänt efter 2001, det vill säga från och med 2000, först angreppen i Afghanistan direkt efter angreppet i USA, och sedan Irakkriget. Det har inte blivit som med Clausewitz ord ”politikens förlängning med

²¹ Operationsteater kan beskrivas som en front eller ett helt krig. Förut var kravet att kunna utkämpa två större konventionella krig samtidigt (exempelvis mot både Irak och Nordkorea).

militära medel”. Förenta staterna lämnar Irak och situationen är mycket labil. Förenta staterna är på väg att dra sig ur Afghanistan utan att ett krigsavgörande har skett. Möjligen att man kan få någon sorts förhandlingslösning med talibansidan. Så man får säga det att Förenta Staternas, både enligt mig och enligt andra bedömare, armé och marinkår är slitna nu. Det har satt sina spår och måste sätta sina spår i svenskt tänkande också när man valt att gå in i de här operationerna. Vi gick inte in i Irak men väl i Afghanistan. Jag menar, i tio år har vi nu vistats i olika omgångar i Afghanistan. Det är som om du lägger ihop första och andra världskriget utan att ha nått ett militärt avgörande som åstadkommer en politisk förbättring. Så här långt ser det inte bra ut. Jag anser att detta borde påverka Sverige. Vi kan inte ha den här stora fokuseringen som vi har haft på den här typen av konflikter. Jag tänker då framför allt på att med landtrupp bekämpa rörelser i olika delar av den muslimska världen. Sedan får vi säga att en annan signal som har kommit är Rysslands angrepp på Georgien som omedelbart ledde till ett krigsavgörande till rysk fördel. Georgien begick ett stort misstag och det var ett militärt misslyckande för den georgiska sidan. Jag kan inte se annat i de undersökningar som har gjorts, att det var ett georgiskt angrepp, något Ryssland hade planerat mot i månader. Det ryska svaret var väl förberett och trots en skraltig krigsmaskin med mängder av havererade fordon och dålig kommunikation så lyckades man genomföra operationen. Det som var tankarna hos Putin, nämligen ett definitivt återtagande av Sydossetien och Abchazien, har också lett till frågan om var Ryssland står. Kommer systemet Putin att fortsätta på något sätt? Putin kommer med stor sannolikhet att väljas om, frågan är om det blir någon sorts förändring med en mer liberal regering eller så eller kommer det att vara systemet Putin.

Jag anser att Ryssland fortfarande utgör ett säkerhetspolitiskt problem. Inte direkt för Sverige men för Estland, Lettland, Litauen och andra länder som har trätt ur själva Ryssland och blivit Nato-medlemmar. Warszawapakten är borta. Det finns inga an-

språk, inga tankar, ingen propaganda ens bland nationalister i Ryssland om att man ska återerövra Polen eller någonting sådant. Men för de länder som gått ur Sovjet och det Ryssland som fanns, det kejsrerliga Ryssland så finns det underlag för en återställarpolitik. Det gör att jag anser att de fyra armébataljoner som är isärplockade, bör iståndsättas. De bör övas och de bör finnas som en strategisk reserv i Sverige för att på det sättet också sända en signal till ryska generalstaben och andra att inte ens ett begränsat angrepp har någon möjlighet att lyckas för Ryssland. Det är också ett sätt att återintroducera plikten. Att få de här förbanden bestående av värnpliktiga och officerare som är utbildade, att få dem att under ett antal år bemanna bataljonerna på pliktbasis är bra. De ska alltså inte kunna transporteras ens på FN-mandat till insatser utomlands, utan de är endast till för det nationella försvaret. Då skulle vi nå upp i en omfattning av armén som jag anser är försvarlig faktiskt.

Jag är också inne på att vi ska fundera mer på flygvapnet, och det tror jag inte är kontroversiellt längre. Det bör göras och samtidigt bör man se över beväpningsfrågorna så att flygvapnet och luftvärnet är tillgängligt och modernt. Jag tar verkligen fullt ansvar för det som vi gjorde som en konsekvens av Saint-Malo. Det blev Nato-interoperabilitet och deltagande i fler Nato-operationer. Men vi måste ta lärdom av Irak och Afghanistan, men också av operationen utanför Somalia och kanske också insatsen i Libyen. Det är möjligt att man måste vara mycket försiktig med landbaserad krigföring. Det kanske är möjligt att driva operationer, men nu skulle jag önska en markering från Sveriges sida som innebär att det territoriella försvaret är avläsbart och förstått i de ryska staberna.

Fredrik Eriksson

Jag får tacka så mycket. Det är dags att övergå till frågor från publiken. Då har vi ett par ordningsdetaljer. När ni får frågan, ställ er upp, vänta tills ni får mikrofonen, presentera er så att både namn och fråga kommer in på bandet. Jag har fått indika-

tioner på att det finns flera frågor. Har vi någon som vill inleda? Jag lämnar ordet till professor Kjell Östberg.

Kjell Östberg

Jag heter Kjell Östberg och är verksam här vid Samtidshistoriska institutet. Jag skulle vilja knyta an till den här internationella utblicken som Björn von Sydow gav i sitt inlägg. Jag skulle vilja ställa frågan om vilken betydelse internationella kontakter och relationer hade för den här utvecklingen. Alltså frågan om Sveriges integrering med det västerländska försvarssystemet, som har varit omdiskuterad. Numera är mitt intryck att det är en mindre kontroversiell fråga. Det här var en process som inte kunde ske i diskreta former, utan här handlar det om att omvandla det svenska försvaret, delvis för att aktivt delta i samarbete med andra i olika internationella insatser, både europeiska men också Nato-ledda, FN och så vidare. Då undrar jag, vilken roll spelade de här internationella aktörerna, kontakter med amerikanska företrädare och Nato för sådana diskussioner i den här processen? I första hand är kanske frågan riktad till de militära representanterna.

Fredrik Eriksson

Vi tar Owe först.

Owe Wiktorin

Jag måste säga först att jag är oerhört tacksam över att VEU dog sotdöden, för några värre sammanträden har jag inte upplevt någonstans på något annat ställe.²² De var fullständigt meningslösa och ledde ingenstans. Däremot när det sedan började aktiveras samarbeten inom EU och partnerskapsarbetet inom Nato då blev det en helt annan substans i det här, med återkoppling till hur vi såg på försvarets utveckling här hemma med interoperabiliteten, utbildningsfrågor och annat. Så kontakterna vi hade både inom EU men också inom Partnerskap för Fred hade stor

²² Organisationen finns fortfarande kvar och Sverige är observatörsmedlem.

och avgörande betydelse, inte för hur vi på det strategiska området styrde försvaret men på en lägre nivå. Jag uppfattar att det gjorde också den politiska förståelsen för att de här kontakterna blev djupare och intensivare. Jag tycker att det var en ganska viktig omsvängning.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Någon annan som vill kommentera.

Björn von Sydow

Nej, jag har samma uppfattning.

Gunnar Åselius

Då har jag en lista med förvånansvärt välbekanta namn från den svenska försvarsdebatten. Carl Björemans varsågod.

Carl Björemans

Jag heter Carl Björemans. Jag har skrivit den här boken som heter *Försvarets förfall*.²³ Jag lämnar den till Fredrik så att han vet att den finns! Det är en komplettering till Agrell, kan man säga. Till saken. Johan Kihl sa att när han började som strateg fanns det en föreställning om en rysk invasionsförmåga som inte var trovärdig. Det kan man hålla med om, men det fanns ett anmärkningsvärt undantag och det var överbefälhavaren Owe Wiktorin. Ännu 1996 och 1997 gav han intervjuer där han sa att ryssarna om tre till fyra år kunde anfälla oss med en avsevärd styrka. Sedan gjorde han en underlig men lika anmärkningsvärd helomvändning och nu var det ryska hotet fullständigt borta. Vad hade hänt däremellan? Jo, Jas hade godkänts i 1996 års försvarsbeslut.²⁴ Nu var tiden inne för Owe Wiktorin att sätta in sin fantastiska plan som han hade avslöjat i december 1999 [Ohörbart] Nu var det bråttom. Man hann inte göra någon bedömning av vad försvaret egentligen ska vara, vad våra resurser var. Alltså någon

²³ Björemans (2011).

²⁴ Avser delserie 3.

strategisk bedömning gjordes egentligen inte och det är orsaken till att man halkade in i det Wilhelm Agrell säger. Det nationella försvaret lades inte ned. Det var plötsligt nerlagt. Tack!

Fredrik Eriksson

Kommentarer?

Owe Wiktorin

Jag ska inte gå in i polemik alltför djupt, men jag konstaterar att dels så tillskriver Calle Björemans mig nästan övernaturliga egenskaper i sin bok. Jag har fått regering och riksdag och hela militärledningen att dansa efter min pipa, även flera år efter det att jag gått i pension. Det jag kan konstatera är att hade jag haft den förmågan hade jag gjort något annat än att vara överbefälhavare och möjligen hade jag blivit rik också. Men när jag sedan ser på slutsatserna så delar jag inte alls Calle Björemans uppfattningar. Han säger att det saknas en strategisk analys. Hade vi bara gjort den och det hade fått rätt utfall då hade allting löst sig till det bästa. Och rätt utfall det är som jag uppfattar Calle Björemans, lägg ned Jas-projektet, bibehåll så mycket kaserner och kanslihus som möjligt.

Carl Björemans

Det är en allmänt känt att du gick emot din egen MUST, under rättelsetjänsten. Det finns så klara bevis för det i årsöversikten 1993, 1994 och 1995. Att ni bara hade motsatt uppfattning... Du gick emot dem!

Fredrik Eriksson

Vi har flera frågor.

Per Blomquist

Jag heter Per Blomquist och jag har tjänstgjort i ett bakvattensmilo.²⁵ Det är ganska intressant, därför att där hände stora saker.

²⁵ Milo Väst.

Först ska jag säga det att jag där drog slutsatsen att om vi skulle ha ett försvar och genomföra det som vi hade tänkt under kalla kriget, det vill säga ett ryskt anfall och slå detta kustnära, då hade vi behövt mycket mera pengar. Det konstaterade flera milogeneraler, flyggeneraler och amiraler. Därför kom vi på den idén att det behövs en helt annan strategi, en defensiv strategi, självklart med en integration och högt kvalificerade stridskrafter. Det fanns behov av ett annat slags försvar, nämligen ett med högt kvalificerade försvarsmedel. Då var jag i varje fall glad över det nätverksbaserade försvaret. Som jag uppfattade det skulle man bygga upp underrättelsetjänsten och sedan skrota den höga anfallskvaliteten som man byggde upp. Min fråga till panelen måste bli, funderade ni inte när pengarna inte räckte till tekniken, på att försvara Sverige på ett annat sätt? Därför att det gjorde vi, jag ska återkomma till Arvidsjaur, men utanför den här sittningen. Men där byggde man ändå upp ett regemente och man hade flera där man utbildade jägarsoldater. Jag var den första regementschefen där [i Arvidsjaur]. Om det var någonting jag sa så var det att där skulle kvalitetsskruven inte skruvas uppåt utan den ska skruvas nedåt. Man skulle använda hjärnan när man slåss, ungefär som gerillasoldaterna, men i ett svenskt folkförsvar. Funderade ni inte på att byta sätt? Det är det som strategin handlar om. Det har jag skrivit en bok om och den ska ni också ha.²⁶ Den är inte så dum. Sedan måste jag vara säga, varför inte göra statsministern till ÖB? Då får försvaret plötsligt en helt annan status. Försvaret har ingen status bland politikerna.

Johan Kihl

Nu har vi inte diskuterat det här så mycket. Men det är naturligtvis så att hela grunden när vi började diskutera hur vi ska plocka fram ett nytt försvar var att titta på det här. Vi konstaterade att högteknologi tillsammans med specialförband borde utgöra grunden i de här delarna. Jag sa till exempel att pansarbrigaden inte är ett operativt rörligt förband och överlevde, men

²⁶ Per Blomquist, *Modern svensk strategi behövs!* (Stockholm 2008).

nätt och jämnt ett sådant uttalande. Men det var faktiskt sant för att den här typen av tung beväpning som vi hade och har som anfallskraft är utomordentligt bra försvarssystem för infrastruktur och annat nödvändigt. Vi hade idéer kring det här och hade ganska utvecklade idéer, men sedan kom det här internationella. Som jag sade tidigare har dessa helt andra krav än krig. Internationella insatserna kräver stor personlig närvaro, det kräver som vi sa polisiära uppgifter och det kräver ett helt annat agerande än de här delarna.

I och med att det internationella blev styrande så försvann mycket av det nationella försvaret, vilket även idag måste bygga på större rörlighet och integrering mellan de olika försvarsgrenarna och annat. Det var också det som gjorde att vi sade att egentligen är brigaden för stor för att få ett slutet system. Det vi behöver är staber som klarar av att leda olika sammansatta förband efter behov, ofta mellan olika försvarsgrenar och kanske även delar utanför det militära systemet. Så det fanns mycket tankar kring det här och det är det som jag försökt säga och Owe också sagt här, att de ekonomiska begränsningarna och det internationella gjorde att det inte riktigt blev som vi hade tänkt oss men det är inte för sent idag.

Fredrik Eriksson

En kort kommentar av Anders Svärd.

Anders Svärd

Det gäller den här frågan om Försvarsmaktens status bland politikerna. Att säga att det inte har någon status är helt fel. Jag tycker att Björn i flera av sina inlägg har visat på vilken betydelse det har haft och att vi har haft duktiga företrädare för Försvarsmakten. Sen vill jag då lägga till intryck från en annan nivå, som riksdagsledamot. Det är nämligen så att alla politiker inte kan vara med och diskutera försvaret, eftersom det är så pass komplicerat och man får ägna så mycket tid åt att läsa in sig och så vidare. Men alltså, de som håller på med det här vill jag påstå,

oberoende av vilket parti man företräder, är Försvarsmaktens status mycket hög, det vill jag säga.

Fredrik Eriksson

Jag får tacka så mycket. Jag har Hans Lindblad på talarlistan.

Hans Lindblad

Vi började diskussionen med [försvarsbeslutet] 2000, men 1996 hände tyvärr en stor olycka, fyra år tidigare, vid regeringsskiftet alltså. Det är uppenbart att egentligen hade vi fortfarande 1942 års försvarsstruktur med många värnpliktiga och det var uppenbart att det inte gick längre. Men brottet kommer så sent som 1987 års försvarsbeslut, alltså när Folkpartiet och socialdemokraterna gör upp. Då har vi då den i särklass bästa försvarsministern vi haft, Roine Carlsson, gammal chef för LO, ordförande i Transportarbetarförbundet. Vi hade slagits för gamla pappers skull sade han. Men att satsa på nya idéer, det var svårt. Då satte han igång pliktutredningen där man tydligt pekade på att vad som behövdes. Hade han fått sitta fem år till hade han genomfört det vi kom överens om med tolv brigader och balans mellan kvalitet och kvantitet. Sedan blev det regeringsskifte och statsminister blev den man som gjorde allt för att bevara gamla IB 66 och sade att moderaternas smärtgräns gick vid minst sexton brigader. Det vill säga att vi bevarade obalanser och inget politiskt parti kände att försvaret var något de trodde på. För alla de här moderaterna var ett stort försvar viktigt, men ett billigt försvar var det ingen som trodde på. Hade det varit balans då – kanske var det synd att den kom när just Owe försvann. Jag tycker att det var en balans där. Man kanske kan säga att de här tolv brigaderna kunde bli sex, men att det måste ske under ordnade former. Hade vi bara haft landets bästa försvarsminister två perioder så hade man haft en helt annan situation.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Någon som vill kommentera? Då lämnar jag över till Bo Hugemark.

Bo Hugemark

Jag heter Bo Hugemark, Krigsvetenskapsakademin. Det finns en fråga som har varit märkligt frånvarande intill dess att Björn von Sydow tog upp den alldeles i slutet. Du Fredrik började med att visa boken *Antingen – eller* från 1930 och vi hade 1991 ungefär samma situation som då. Fast då gentemot Baltikum och i dagsläget har vi en politisk solidaritetsförklaring som ska ge möjligheter till väpnad hjälp till våra grannländer. Det här är någonting som inte har kommit alldeles överraskande utan det har växt fram genom solidaritetsförklaringar på det politiska planet fram till dagsläget. Min fråga här är att, tänkte ni i de riktningarna förutom vapenhjälpen till Baltikum? Tänkte ni i den riktningen att, den här politiska solidariteten som växte fram också skulle behöva ha en motsvarighet i försvarspolitiken?

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Någon som vill kommentera?

Björn von Sydow

Ja, jag ska väl försöka svara på det. Socialdemokratiska regeringen var enig kring att vi inte skulle bli medlemmar i Nato. Bakom fanns känslan av att det finns en möjlighet att vi skulle komma undan vid ett nytt krigsfall om vi är neutrala. Det har varit så sedan någon gång på 1800-talet, under den senare delen av Karl Johans tid. Det fanns en gammal tradition av det där. Men däremot när EU kom och det här med Saint-Malo, så är det klart att samtidigt förhandlades EU:s grundfördrag om och där fanns långtgående åtaganden om solidaritet. Man får säga det att med Sveriges EU-åtaganden så kom vi närmare ett solidaritetstänkande, men samtidigt stannar ändå EU:s militära operationer

enligt den så kallade Petersbergstrappan.²⁷ Det vill säga man börjar med humanitära aktioner och man går vidare till fredsfrämjande och så småningom till operationer som är fredsframtvingande. Men det finns den reservationen att Nato-länderna sköter de större krigsfallen där Nato är involverat och man kan tolka just den där paragrafen i Lissabonfördraget som att icke medlemmar har möjlighet att på nytt förklara sig icke krigförande till exempel. Min bedömning är att vi var väl medvetna om skeendet, såg att vi kommer närmare ett solidaritetstänkande men att det inte var ett automatiskt förlopp.

Jag kan väl tillägga att mina åsikter idag är att när man ser vad som händer i västvärlden, den nordatlantiska världen, så är det att det inte finns någon automatik egentligen. EU blir en aktör bland flera. Vissa länder går in i operationer medan andra inte, ett flertal av aktörerna kräver exempelvis FN-mandat. Inte heller i Nato går alla länder in. Senast i Libyen var det egentligen Storbritannien, Frankrike, Sverige, Norge och Danmark och de senare två särskilt mycket genom sin bombfällning, som deltog. Det var de som bar upp den här luftoperationen. Underrättelseoperationerna antar jag förhöll sig någorlunda detsamma med USA i bakgrunden hela tiden. Min tolkning av det här är att både EU och Nato har betydelse men det finns ingen riktigt skarp automatik i hur man använder solidaritetsåtaganden och för Sverige kan det vara en blandning. Exempelvis var man med i Libyen med spaning, men inte bombfällning. Det finns ett element av återhållsamhet i det. I andra fall som till exempel i Kosovo 1999 förklarade vi oss icke krigförande men biträdde västsidan på olika sätt. Det fanns inga restriktioner rörande att svensk krigsmateriel antingen direkt från kronans förråd eller

²⁷ Petersberg i Tyskland är förbundskanslerns sommarställe. 1992 års Petersbergsdeklaration från mötet med VEU:s ministerråd den 19 juni 1992, innehåller exempel på krishanteringsuppgifter för VEU i en eskalerande skala från humanitär/räddning till fredsbevarande och slutligen till fredsframtvingande. Petersbergsuppgifterna är sedan 1997 inkluderade i Lissabon-fördragets artikel 42.

från industrin inte kunde ställas till de krigförande västmakternas förfogande. Jag vill minnas att det förhöll sig på det sättet.

Mitt svar på frågan är att det har rört sig i den riktningen som Bosse [Hugemark] tar upp men det har inte blivit någon automatik. Jag föreställer mig också att det kommer att förbli på det sättet under överskådlig framtid. Det enda som skulle kunna leda till något annat är ett mycket förändrat omvärldsläge i Norden, där till exempel Ryssland eller stormaktskonkurrens överhuvudtaget leder till våldsamerheter och omedelbar krigsfara. Då kan det bli aktuellt för Sverige att med åberopande av både FN och EU-åtaganden gå i fält.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Johan Kihl.

Johan Kihl

Ja, jag ska inte ha synpunkter på den politiska processen, men ur militär synpunkt är det svårplanerat med insatser. Då återkommer jag till det här att när man inte uttrycker en ambitionsnivå så är det svårt att förstå hoten mot landet. Att ha en sådan här solidaritetsförklaring som är svärdefinierad, det ingår i trappstegen i och för sig, men det gör det svårt att planera för verksamheten. Ska man ha långsiktighet så går det naturligtvis att ha det. Ur rent militär synpunkt så vore det bättre att vara tydligare med vad det är vad man förväntar sig av försvaret. Hur kan vi leva upp till förväntningarna? Men jag tror kanske, till skillnad från Björn att, den här acceptansen för samarbetet har förändras dramatiskt under de åren och det beror på vad man menar med överskådlig framtid, Björn. Jag kan tänka mig att det här samarbetet kommer att intensifieras på materielsidan och även gällande annat och man kommer kanske att förtydliga definitionerna.

Björn von Sydow

På materielsidan ja, på underrättelsesidan ja.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Bertil Wennerholm.

Bertil Wennerholm

Jag kommer från Krigsvetenskapsakademien närmast. Jag vill ta upp en fråga i spänningsfältet mellan den politiska ledningen och försvarets ledning. Vi har hört talas här om det "militär-kommunala komplexet" så att säga. Vi har också hört att om man tar ut en teoretisk kull värnpliktiga och med utnyttjande av lämplighetskontingenten skulle det medföra både män och kvinnor uppgående till 500 000. Ett hundra tusen motsvarar ungefär arbetslösheten för ungdomar idag. Då undrar jag hur stor hänsyn tog man till samhällskonsekvenserna av avskaffandet av värnplikten när man tog bort ungefär 50 000 personer på den tiden man hade värnplikt som icke var sysselsatta under mellan ett halvår och ett år. Jag pläderar inte för att Försvarsmakten ska vara en arbetsmarknadsorganisation men från politisk sida måste det här ha varit ett stort intresse. Tack.

Fredrik Eriksson

Tack så mycket. Anders Svärd.

Anders Svärd

Jag har som nämnts förut suttit i tre pliktutredningar. En leddes av Ulf Lönnquist. I den utredningen, det var också en parlamentarisk utredning, ägnade vi mycket tid åt att försöka hitta uppgifter för värnpliktskullarna så att vi skulle kunna vidmakthålla talen och ta in alla dem som föddes efterhand och ge dem en bra utbildning. De behövdes inte för det militära, men många hävdade att det skulle vara mycket bra om vi kunde utbilda folk i samhällstjänst. Man skulle ta hand om äldre i vården, man kunde göra en rad olika saker. Sådana förslag har kommit upp, det kom förresten också upp i samband med den senaste pliktutredningen.

Men då är frågan, vem ska då betala för detta? Jag har aldrig ens tänkt tanken att Försvarsmakten skulle betala med hänsyn till

den ekonomiska situationen. Med de svarta hålen var det tämligen meningslöst att komma och säga att ni ska utbilda 30 000 eller 40 000 man årligen inom ramen för ekonomin. Då var frågan om det var någon annan, något annat departement, något annat politiskt område som var berett att betala för det här. Det är aldrig någon som i och för sig tyckt att det skulle vara dumt med plikt. Det finns en rad positiva effekter med värnpliktsutbildning; att alla kommer in i samhället och så vidare. Men problemet var att vi inte kunde hitta någon som var beredd att slanta upp för detta och det var redan under Ulf Lönnquists tid. Därför ägnade vi inte så mycket intresse åt det. I den senaste utredningen tog vi inte upp frågan, för vi ansåg att det redan var utrett och klart. Det fanns alltså ingen som ville betala.

En som drev det i den sista omgången var den dåvarande biskopen i Visby, Lennart Koskinen. Han var med grupper och uppuktade utredningen om detta och visade på vilken fantastisk sak det skulle vara för nationen, för ungdomarna och för alla. Men frågan kvarstår, någon måste betala. Skolvärlden var helt ointresserad, så utbildningsdepartementet var det inte något snack om. Alltså det har varit ganska svårt att få någon att ta hänsyn till detta i någon av de här utredningarna. Möjligen var det redan när Hans [Lindblad] och jag satt i samma utredning, att vi försökte få skolvärlden att anpassa sluttider och början på terminerna för att det skulle underlätta för värnplikten och de som skulle göra pliktjänstgöring. Men inte ens det fanns någon uppslutning kring. Det är fina tankar men ...

Hans Lindblad

Det är dåliga tankar!

Anders Svärd

Du måste kunna inse det här, även om någon tycker annorlunda. Du kan tänka rätt på något sätt men det går inte ekonomiskt. Du är så tuff Hans.

Någon från publiken

Vem betalar för de arbetslösa ungdomarna nu då?

Anders Svärd

Det har vi system för, jag menar det faller ut av att dels är det kommunerna som ger ekonomiskt bistånd, dels är det arbetsmarknadspolitiken, myndigheter och så vidare. Det finns system för det även om det är samma pengar.

Fredrik Eriksson

Är det någon annan som kort vill ställa en sista fråga, vi har redan dragit över tiden, Ulf Sandmark.

Ulf Sandmark

Jag heter Ulf Sandmark ifrån Laroucherörelsen. Får jag till slut ställa frågan, vad ska vi göra nu? Nu står vi där nedrustade med nytt världskrig på gång, där man likt första världskriget men nu i Mellanöstern försöker manövrera en storkonflikt mellan Ryssland, Kina, USA och Indien, plus att vi nu destabiliserar situationen ytterligare i det här oerhört känsliga läget. Om varken USA, ryssarna eller kineserna vill ha det här storkriget, kan det inte öppna kanaler för ett samarbete på olika sätt? Kan vi inte bygga upp försvaret som del av en civil utvecklingssatsning för återindustrialisering av landet? Jag har visat att med en sådan inriktning blir försvaret i praktiken gratis, lite grann som han Svärd är inne på, på grund av de teknologivinster man kan göra och utbildningseffekter. Alltså vad gör vi nu när vi står inför ett världskrigshot?

Fredrik Eriksson

Någon?

Björn von Sydow

Jag kan säga det att hade jag varit amerikan och suttit på ett sådant där nomineringsmöte. Amerikanerna är oroliga nu i och

med primärvalen, så hade jag inte röstat på någon av de republikanska kandidaterna, utan jag hade registrerat mig som demokrat och röstat på Obama.

Fredrik Eriksson

Någon annan? Då får det bli de sista orden idag. Jag vill tacka våra vittnen för deras vittnesmål. Debatten och diskussionen kommer säkerligen att fortsätta i denna fråga. Jag tackar härmed panelen så mycket.

Referenser

Adamski, Dima, *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US and Israel* (Stanford 2010).

Agrell, Wilhelm, *Fredens illusioner: det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009* (Stockholm 2010).

Berge, Anders, *Sakkunskap och politisk rationalitet: den svenska flottan och pansarfartygsfrågan 1918–1939* (Stockholm 1987).

Björeman, Carl, *Försvarets förfall: konsten att lägga ned försvaret utan att någon bryr sig* (Stockholm 2011).

Blomquist, Per, *Modern svensk strategi behövs!* (Stockholm 2008).

Böhme, Klaus-Richard, Huldt, Bo och Zetterberg, Kent, ”De två kulturerna: politisk styrning och försvarets ledning i ett historiskt perspektiv”, i *Utredningen för utvärdering av försvarets ledning och struktur*, SOU 1996:130 (Stockholm 1996).

Cronenberg, Arvid, *Militär intressegruppspolitik: kretsen kring Ny Militär Tidskrift och dess väg till inflytande i 1930 års försvarskommission* (Stockholm 1977).

Ericson [Wolke], Lars, *Medborgare i vapen: svenska värnpliktiga under två sekel* (Stockholm 1999).

Holmström, Mikael, *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga Nato-förbindelser* (Stockholm 2011).

Jung, Helge, *Antingen – eller: freds- och försvarsproblemet i saklig belysning* (Stockholm 1930).

Ljung, Lennart, *Överbefälhavare Lennart Ljungs tjänstedagböcker 1978–1983 och 1984–1986* (Stockholm 2010).

Nordlund, Peter, Wiklund, Mikael och Öström, Bernt, ”Det svenska försvarets anslagsutveckling: kostnadsutveckling och priskompensation”, *FOI-R* maj 2009.

Nordlund, Peter, "Kostnadsutveckling för försvarsmateriel", FOI-R juni 2011.

Nyman, Olle, *Högern och kungamakten 1911–1914: ur borggårdskrisens förhistoria*, (Uppsala 1957).

Owens, William A., *Lifting the Fog of War* (Baltimore 2000).

von Sydow, Björn, "Regeringen, förvaltningen och parlamentarismen. Inträdesanförande i avd V den 1 december 2009", *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift* 2010:1.

Syrén, Håkan, *Både och – en liten bok om dubbla uppgifter och framtidens krav* (Stockholm 2007).

Torbacke, Jarl, "Försvaret främst" tre studier till belysning av borggårdskrisens problematik, (Stockholm 1983).

Utredning för utvärdering av försvarets ledning och struktur – UTFÖR, SOU 1996:123.

Warden III, John A., *The Air Campaign: Planning for Combat* (Washington DC 1988).

Wennerholm, Bertil, *Fjärde flygvapnet i världen: doktrinutveckling i det svenska flygvapnet i försvarsbesluten 1942–1958: underlag, beslut och genomförande i nationellt och internationellt perspektiv* (Stockholm 2006).

Wieslander, Hans, *I nedrustningens tecken: intressen och aktiviteter kring försvarsfrågan 1918–1925*, (Lund 1966).

Zetterberg, Kent, "Borggårdskrisen i ny belysning: en studie i försvarsberedningarna 1911–1914", i Bergquist, Mats, Johansson, Alf W och Wahlbäck, Krister (red.), *Utrikespolitik och historia: studier tillägnade Wilhelm M Carlgren den 6 maj 1987*, (Stockholm 1987).

Zetterberg, Kent, *Militärer och politiker: en studie i militär professionalisering, innovationsspridning och internationellt inflytande på de svenska försvarsberedningarna 1911–1914* (Stockholm 1988).

Åselius, Gunnar, "Swedish Strategic Culture after 1945", i *Cooperation and Conflict* 2005:1.

Personregister

Adamski, Dima	50
Agrell, Wilhelm	6, 7, 10, 13, 15, 21, 26, 34, 77, 78, 79, 85, 86
Ahlenius, Inga-Britt	67
Berntsson, Hans	74
Bildt, Carl (statsministern)	89
Björeman, Carl	7, 10
Blair, Tony	80
Carlsson, Roine	89
Chirac, Jacques	80
von Clausewitz, Carl	81
Clinton, Bill	70
Gunnarsson, Göran	74
Gustafsson, Bengt	27
Gustafsson, Yvonne	54
Göranson, Sverker	5
Halse, Bengt	39
Hederstedt, Johan	69
Holmström, Mikael	18
Hugemark, Bo	90, 92
Hultqvist, Peter	80

Hussein, Saddam	70
Johansson, Bengt	67
Johansson, Olof	58
Jung, Helge	8, 17, 18
Jönsson, Lena	54
Karl Johan	90
Koskinen, Lennart	94
Ljung, Lennart	59
Lindblad, Hans	42, 89, 94
Löfstedt, Helge	75
Lönquist, Ulf	93, 94
Nordlund, Peter	63
Obama, Barack	81, 96
Owens, William A.	47, 53
Panetta, Leon (nämns som USA:s försvarsminister)	81
Persson, Göran (nämns även som statsministern)	33, 34, 57, 63, 74
Peterson, Thage G.	13, 32, 33, 38, 57, 68
Putin, Vladimir	82
Ringholm, Bo	63
Syrén, Håkan	17, 78, 79
Warden III, John	49
Zetterberg, Kent	65
Åkesson, Ingvar	54
Åsbrink, Erik (nämns även som finansministern)	13, 33, 36, 63, 66, 67

Samtidshistoriska frågor

I skriftserien publiceras redigerade utskrifter från vittnesseminarier, aktuell forskning samt konferensrapporter om det samtids-historiska området.

Information om serien: www.sh.se/shi.

De flesta titlarna i serien finns att hämta i fulltext, gratis, i Digitala Vetenskapliga arkivet, DiVA, <http://www.diva-portal.se>.

Några av titlarna i serien har utgivits i samarbete med CBEES, (Centre for Baltic and East European Studies) vid Södertörns högskola. Ansvarig för arbetet med skriftserien är docent Fredrik Eriksson, Fredrik.L.Eriksson@sh.se.

Serien

1. *Olof Palme i sin tid*. Red. Kjell Östberg (2001).
(Finns endast elektroniskt i DiVA då den tryckta upplagan är slut.)
2. *Kvinnorörelsen och '68*. Red. Elisabeth Elgán (2001).
(Finns endast elektroniskt i DiVA då den tryckta upplagan är slut.)
3. *Riva alla murar! Vittnesseminarier om sexliberalismen och om Pocket-tidningen R*. Red. Lena Lennerhed (2002).
4. *Löntagarfonderna – en missad möjlighet?* Red. Lars Ekdahl (2002).
5. *Dagens Nyheter: minnesseminarium över Sven-Erik Larsson. Vittnesseminarium om DN och '68*. Red. Alf W Johansson (2003).
6. *Kvinnorna skall göra det! Den kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad – som idé, text och historia*. Red. Ebba Witt Brattström och Lena Lennerhed (2003).
7. *Moderaterna, marknaden och makten – svensk högerpolitik under avregleringens tid, 1976–1991*. Torbjörn Nilsson (2003).
8. *Upprorets estetik*. Lena Lennerhed (2005).
9. *Revolution på svenska – ett vittnesseminarium om jämställdhetens institutionalisering, politisering och expansion 1972–1976*. Red. Anja Hirdman (2005).

10. *En högskola av ny typ? Två seminarier kring Södertörns högskolas tillkomst och utveckling.* Red. Mari Gerdin och Kjell Östberg (2006).
11. *Hur rysk är den svenska kommunismen? Fyra bidrag om kommunism, nationalism och etnicitet.* Red. Mari Gerdin och Kjell Östberg (2006).
12. *Ropen skalla – daghem åt alla! Vittnesseminarium om daghemskampen på 70-talet.* Red. Mari Gerdin och Kajsa Ohrlander (2007).
13. *Makten i kanslihuset – ett vittnesseminarium om ett Regeringskansli i förändring.* Red. Emma Isaksson och Torbjörn Nilsson (2007).
14. *Partnerskapslagen – ett vittnesseminarium om partnerskapslagens tillkomst.* Red. Emma Isaksson och Lena Lennerhed (2007).
15. *Vägar till makten – statsrådets och statssekreterarnas karriärvägar.* Anders Ivarsson Westerberg och Cajsa Niemann (2007).
16. *Sverige och Baltikums frigörelse. Två vittnesseminarier om storpolitik kring Östersjön 1991–1994.* Red. Thomas Lundén och Torbjörn Nilsson (2008).
17. *Makten och trafiken i Stadshuset. Två vittnesseminarier om Stockholms kommunalpolitik.* Red. Torbjörn Nilsson (2009).
18. *Norden runt i tvåhundra år. Jämförande studier om liberalism, konservatism och historiska myter.* Torbjörn Nilsson (2010).
19. *1989 med svenska ögon. Vittnesseminarium om Östeuropas omvandling.* Red. Torbjörn Nilsson och Thomas Lundén (2010).
20. *Statsminister Göran Persson i samtal med Erik Fichtelius (1996–2006).* Red. Werner Schmidt. DVD utges av SVT och Södertörns högskola (2011).
21. *Bortom rösträtten. Politik, kön och medborgarskap i Norden.* Lenita Freidenwall och Josefin Rönnbäck (2011).
22. *Borgerlig fyrklöver intog Rosenbad – regeringsskiftet 1991.* Red. Torbjörn Nilsson och Anders Ivarsson Westerberg (2011).
23. *Rivstart för Sverige – Alliansen och maktskiftet 2006.* Red. Fredrik Eriksson och Anders Ivarsson Westerberg (2012).
24. *Det började i Polen – Sverige och Solidaritet 1980–1981.* Red. Fredrik Eriksson (2013).
25. *Förnyelse eller förfall? Svenska försvaret efter kalla kriget.* Red. Fredrik Eriksson (2013).